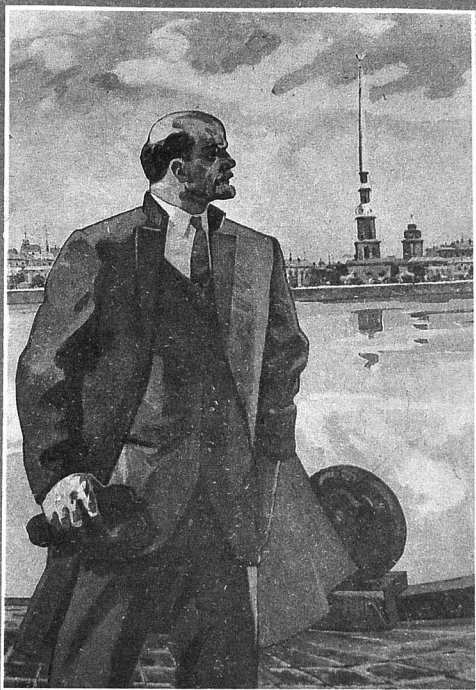
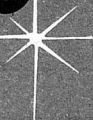

Wigyb

'85

4

Улдуз

4
АПРЕЛ
(218)
1985

1967-чи ялдәв чыхар.

АЗӘРБАЙҖАН ЈАЗЫЧЫЛАРЫ ИТТИФАҖЫ ВӘ АЗӘРБАЙҖАН ЛККИ МК-НЫН ӘДБИ-БӘДИИ ВӘ ИЧТИМАИ-СИЈАСИ АЛЛЫҖ ЖУРНАЛЫ.

БУ НӨМРӘДӘ:

НӘСР

2 ЕДҖИН. Күд деди бубула... Повест.
37 Абулла ШӘРҮРИ, Агибәт, Бенаја.

ПОЕЗИЈА

1 Нурәддин МИРЗӘХАН. Владимир Илич Ленинә.
1 Гүсәји БАБАХАН (ҺАТӘМИ). Зәфәрләрин мүбарәк, Азәрбајҗан.
21 Мәһәмәд РӘШИД. Сән олдун.
22 Иса ИСМАЈЫЛЗАДӘ. Тиканлы мәфтилләр галды о үздә. Пөнчәрәләр ачыг галды. Мави бајраг, Учучу һәсрәти, Мәнә көмәк ол, ана...
34 Әбдәл МУХТАР. Әбдиҗит. Чинар әнәк, Папаг алтда оғул вар. Мәниң јашыл гәфәсиң, Бир аваны охунурд. Сәниң дә үрәјин сәһра кимдир. Халахәтрин галмасың, Көзләриңдәдир, «Бейраты».
45 Есмира МИРЗӘЈЕВА. «Бир гызың», Мәним улдузум.

ПУБЛИСИСТИКА

25 З АЛИКБЕРОВ. Мүбарибә иләриндә Гафғаз халғларының достлуғу.
46 СИРУС. Гызыл голбаг.

ТӘНГИД, ӘДБИЈАТШҖНАСЛЫҖ ВӘ ИНЧӘСӘНӘТ

30 Алхан МӘММӘДОВ. Сабир: хатирәләр вә фактлар.
53 Васиф ГҮЛИЈЕВ. Маариф фаданси.

Баш редактор
ЈУСИФ СӨМӘДОҖЛУ.

Редаксия һеј'әти:

АНАР,
АРИФ БАБАЈЕВ,
ӘБӘД МУХТАР
(мас ул катиб),
ИЛҖАС ФӘҖЛИЈЕВ,
ИСҖАҖ ИБРАҺИМОВ,
ЈАСИФ НӘСИРЛИ,
ЈАШАР ГАРАЈЕВ,
МӘММӘД АРАЗ,
МӘММӘД ИСМАЈЫЛ,
МИРЗӘ ИБРАҺИМОВ,
ОСМАН САРЫВӘЛЛИ,
САБИР АЗӘРИ
(баш редактор муавини),
ФЕЈРУЗ ИСАЈЕВ,
ФӘМИЛ ӘЛИВӘЈОВ.

Журналымызың үз габығының
1-чи сәһифәсиндә:
«В. И. Ленин»
руссаң Гафия Зейналов,
4-чү сәһифәсиндә:
«Бақы. Инами мејданы» —
фото Алдың Әкбәровдур.

Редаксияның
уңваны:
Бақы-370001
«Коммунист»
күчүсү, 31,
5-чү мәртәбә,
Телефонлар:
92-27-43,
39-75-10,
92.80.41

НУРӘДДИН МИРЗӘХАН

ГҮСЕЈН БАБАХАН (ҺАТӘМИ)

ВЛАДИМИР ИЛИЧ ЛЕНИНӘ

Сәнин әвәзиндир о јанан күнәш,
Көзләринә чәкиб ачылан сәһәр;
Һәмишә көјләрдән бојланан күнәш
Исидир дүңяны үрәјин гәдәр.

Нурунда шам кими әриди зүлмәт,
Чырагтәк обада-елдә көрүндүн.
Чатды арзусуна ана тәбиәт—
Илләрин бешинчи фәслинә дөндүң!

Сәнин һүзүрунда титрәјир әлим,
Ушағам—дүнәнин комсомолујам;
Сәни көрмәсәм дә будур тәсәллим:
Өлмәз Ленин ад-уңванлы

Бәшәр һаг јолуна арзуја јетмиш,
Доғулан һәр кәсин өмүр-јашысан,
Бүтүн үрәкләри бу күн фәтә етмиш,
Дүңянын јекәнә вәтәндашысан.

ЗӘФӘРЛӘРИН МҮБАРӘК

Гызыл бајраг сәәдәтин
мајағытәк јелләнир,
Гардаш елләр бир ананың
өвладытәк дилләнир.
Москванын синәсиндән
нечә улдуз бојланыр,
Кремлин дүһаларын зәкасына бојаныр,
Кејиб бајрам либасыны
сәма, торпаг, дәниз, чөл,
Хош арзулар ишыг сәчйр үрәкләрдән
чичәктәк.

Сиз еј шанлы партијамыз,
ана вәтән, доғма ел,
Өлмәз Ленин ад-уңванлы
Зәфәрләрин мүбарәк!

АЗӘРБАЙҖАН

Ким сәндән күч алыр, зәфәрләр чалыр,
Шәһрәтин артыгча күкряјир ганым.
Ким сәни учалдыр, өзү учалыр,
Сән дә учалырсан, Азәрбајҗаным.

Тәмиз нәфәсини, мәһәббәтини,
Дүјмушам анамың саф сүдүндә мән.
Һалаг торпағынын күч-гүдрәтини
Көрмушәм шан-шәһрәт зирәләриндән.

Инди бир һәчәрди һәр чәсур гызың,
Һәр оғлун дөнүбдүр мәрәд Короғлуја.
Јандыгча синәндә зәфәр улдузун,
Алышыр өмрүмә нур јаја-јаја.

Мән сәнин бир гәриш гара торпағын,
Сән мәним дүңјамсан, Азәрбајҗаным.
Мән сәнин уңвансыз көрпә ушағын,
Сәнсән бу дүңјадә мәним уңваным!

M.F. Axundov adına
Azerbaycan Milli
Kitabxanası

11067

Гар җагырды.

Алты күндән сонра, төзә — 1985-чи ил көчләрди, баҗаг телевизорда дейрдиляр ки, Томск вилайәтинин Колпашево районунда 38 дәрәчә шахта вар, Якутијада исә шахта 55-и кеңиб, амма Бақыда бу ғыш биринчи дәрә иди ки, гар җагырды, о да әмәлли-башлы гар дейлди, сәки боју дүзүлмүш тут ағачларынын чылпаг будагларына дүшүб су дамчысы олурду, јердә, јәнин асфалтын үстүндә дә галмырды, таҗа ағачларын дибиндәки торпагда чох нарын бир гат гар аҗагырды.

Сәки боју дүзүлмүш һәмин чылпаг вә јаш тут ағачларынын дибиндәки торпаг дашла кичик квадрат бир саһәјә салынмышды вә гар јаған һәмин чүмә күчә илә үзүјухары кедән Әлипаша салышырды ки, о кичик даш чәрчивәләрә салынмыш квадрат торпаг саһәләринә бахмасын, чүнки индәкә евдән чыханда тасадүфән көзләри ағачларын дибиндәки бу кичик торпаг квадратларын саташды вә һәмин квадрат чәрчивәләр бирдән-бирә Әлипашанын үрәјинә сыхмаға башлады, даһа доғрусу, о кичик вә сәлигәли квадратлар Әлипашанын үрәјинә бир һәминлик, бәлкә дә, көдәрли бир һәзинлик кәтирмәјә башлады; гәрнбә иди, тәләсә-тәләсә ора-бура кедән тәк-түк адамлы бу бош күчәннән нәмлији, кимсәзилји, тут ағачларынын о јаш вә чылпаг будаглары, адда-будда о будагларга гонуб, көзләриннән јүмүб бојунларыны бәдәнләринә ғысыш сәрчәләрин күзәрәни Әлипашанын үрәјинә сыхмырды, амма ағачларын дибиндәки бу кичик квадрат чәрчивәләрә салынмыш торпаг саһәләри үрәјинә сыхырды.

Нәһәјәт ки, бу күн рәнкли телевизор алырдылар, амма тагсыр о ағач дибиндәки торпагын квадрат чәрчивәләриндә иди, ја нәјдисә, үрәкдә севинч јох иди, бир һәзинлик вар иди, һәтта ахтарсан, бир һәсрәт вар иди—нәјин һәсрәти иди, кимин һәсрәти иди, билмирди вә Әлипаша башыны галдырыб бу күчәјә, елә бил ки, рәнкли телевизорда бахди: бу дәм рәнкли телевизор да ағ-ғара телевизор кими көс-тәрирди, јәш асфалт күчәдә дә, о чылпаг (вә үшүм-үшүм үшүјән!) ағачларда да, о балача квадрат торпаг парчәларында да башга рәнкли јох иди, гара иди, гаранын һардасы бир аз тунд, һардасы да бир 33 ачыг көлжәси иди, бир дә ки, о нарын гар гатынын ағымтыллыгы...

Дүнән Зүлејә деди ки, рәнкли телевизор сабаһ, јәни бу чүмә үнү алмаг лазымды, чүнки габагдан шәнбә, базар кәлирди, Әлипаша да евдә олачағды, ғыш чағыды, исти хәрәк јә-

ЖУП ДЕДИ БҮЛБҮЛӘ...

БИР
ГОНАГЫД
НАГГИНДА
КИЧИК
ПОВЕСТ

ја-јәјә, чај ичә-ичә ушагларла бир јердә отуруб рәнкли телевизор бахачағдылар.

Дүнјанын ә гәрнбә хәсрәтлји адамларындан бир, һеч шүбһәсиз, Зүлејә иди; дүз ики ил бундан әввәл, кечәнин јәрниси јухуја кедә-кетдикләри вахт Зүлејә бирдән чәмәлиб чәр-пәлдә отурду вә деди: — «Рәнкли телевизор алмаг лазымды!» вә Әлипаша да јашы билирди ки, Зүлејә елә-белә сөз дејән адам дејил, һәмишәки кими, јүз әлчүб, бир бичиб вә һәрһақ бу гәрәра кәлибсә ки, рәнкли телевизор алмаг лазымды, демәли, белә дө олмалыды вә белә дө олачаг: нәчә ки, пианинону белә алмышдылар, евдәки бөјүк халчаны да, сојудучуну да, Зүлејәханын шубасыны да, Әлипашанын әјиндәки палтону да белә алмышдылар; Зүлејә јүз әлчүмүшдү, бир бичмишди, гәрәр вермишди, пул јығмышды вә алмышды.

Әлипаша ијирми алты ил иди ки, нәширјатда ишләјирди, бу ијирми алты илин дүз он доғуз ил иди ки, Зүлејә ил евләнмишдиләр вә он доғуз да ил иди ки, Әлипаша һәр әј нәширјатдан алдығы маашы көпүнә киими, кәтириб Зүлејәја верирди, чүнки евин бүтүн һаггәһесабына, јәмәк-чимәк ишинә Зүлејә бахырды вә вачиб бир ишдән өтрү тәчили пул лазым оландә (мисал үчүн, нәширјатда ишләјәнләрдән кимсә өлдүјү үчүн, јахүд киминсә гоһу-му өлдүјү үчүн гәзетдә башсағлыгы вермәкдән, јахүд 8 Мәртдә бир јердә ишләдикләри арвадлар үчүн һәдијә алмагдан өтрү пул јығыландә вә с.) Әлипаша беш манаты, јахүд сәки манаты Зүлејәхәдән алырды (Зүлејә һеч вахт наразы олмурду, әксинә, тез галгыб палтар долабынын јухары көпүндән лазым олан пулу көтүрүб Әлипашаја верирди, амма нәдәксә һәмин анларда Әлипаша өзүнү күнәһәк бир адам кими һисс едирди).

Бу дәрә рәнкли телевизор алмаг әһвалаты бир аз ләнкиди, јәни кечәнин јәрниси Зүлејәханын вердији о гәрәрдән сонра, дүз ики ил кечмишди вә бунун да сәбәби о иди ки, јәјдә ушаглары да көтүрүб Рига әтрафына кедәчкәләр, Әлипаша тәәччүч ети: — «Бәс телевизор!» Зүлејә: — «Телевизоруну пулу ајрыды»,— деди, амма һәр һалда јәјдә Рига әтрафына, Јурмәләја кетмәләри, көрүнүр, рәнкли телевизоруну пулуна тә'сир етмишди вә онун алынмағы да беләчә кечимшиди.

Не исә, бу күн иш гуртарандән сонра, нәширјатдан евә кәлди, Зүлејә доғға биширмишди, бир дә соғалла картоф ғызартмышды, једи, сонра Зүлејә палтар долабынын јухары көзүндән гәзетә бүкүлмүш 800 манат пул көтүрдү вә Әлипашаја верди ки, кедиб рәнкли телевизор алыб кәтирсин.

— Јахшы-јахшы јохлат, сонра көтүр!..

Гызларын икиси — Куларла Сүсән евдән иди (икиси дә — Сонәја Сугра һәлә мәктәбдән кәлмәмишдиләр, дәрсдә идиләр), чидди-чаһдәлә тез-тәләсәк евдә јир-јигиш еләмәјә башдылар, он сәкиз ил, нәчә дејрләр, чәни-дилдән евләрнә хидмәт етимиш кәһнә «Темп-2» телевизоруну күчлә јериндән галдырдылар, апарыб аркәһәсәјә гојдулар (Әлипаша базар ертәси ишдән сонра, о вафалы «Темп-2»ни апарыб кәһнә телевизорлар гәбул еләнә мәнтәгәјә вермәли иди, евәзиндә дә нә гәдрәсә пул алыб кәтирмәлиди), Әлипаша да палтосуну кәјиб тәзә телевизор алмаг үчүн евдән чыхды.

— Көз гој а, јашы-јахшы јохласынлар! — Зүлејә ахырнын дәрә тапшырји верди. Әлипашанын фикри белә иди ки, троллөјбуса минисин, ики дәјәнәчаг кедиб дүз дүкәннән гәбәгндә кишүн, о рәнкли телевизор тез алыб кәтирсин, отуруб евдә раһатлансын, сабаһ шәнбә, бирларку да базар, һеч һара кәт-мәжәндәки, ушагларла, Зүлејәја бир јердә телевизор бахачағды, радиоја гулаг асачағды «Бакы» гәзетини охујаҗағды; амма елә ки, евдән чыхды, елә ки, күләк бу сулу гары үз-көзүнә вурду, нәдәксә, троллөјбуса минмәк истәмәди, бәлкә она көрә ки, ишин гуртаран вахтә иди, троллөјбуса бәсәсә олачағды! Бәлкә она көрә ки, сәһәр тәздән ишә дө троллөјбусла кедирди, ахшам ишдән гәјдәндә да троллөјбусла гајдырды! һәр не исә, пијада кетмәјә башлады.

Гар, дәрәсән, кет-кедә артырды, палтосунун јахәсына дүшүб бир мүддәт елә гар кими дә кәтирди, сонра әријирди вә Әлипаша гулагларынды, бурнунда гарын зәрифлинин, көрәкчилинин һисс едирди, гар һәрәдәнбир һәтта шарфынын арасындан бојунна да дүшүрдү вә бу заман Әлипаша гарын сојуглуғуну даһа артыг һисс едирди.

Алачакы рәнкли телевизоруну гижмәти 784 манат иди вә Әлипаша күчә илә үзүјухары кедә-кедә фикрләншәрди ки, кәрәсән, јердә гәлән 16 манат рәнкли телевизору машина гојуб һәјәтә кәтирмәк вә бешчин мәртәбәјә гәлдәрирмаг үчүн фәһләләрә (һәр һалда о бојдә телевизору дашымаға азы ики фәһлә лазым иди) вә сурүчүјә чатачағды, ја јох! Јәгин чатачағды... Јәгин Зүлејә фәһләләрин, маашынын муздыну өрәнмишди ки, пулу бу гәдәр вермишди; сонра Әлипаша фикрләншәди ки, бир фәһлә дә көтүрсә, бәсди, телевизорун бир тәрәфиндән фәһлә јәпшәр, бир тәрәфиндән дә өзү; дүздү, беш мәртәбә галхәмәлирләр, амма Әлипаша да һәлә гоҗалыб өлдән дүшмәмишди, ели јашы һәлә кәлән ил тамам олачағды вә Әлипаша бурасыны, јәни кәлән ил

алли жашынын тамам салаагыны фикирлешенде жене кезлери секи боу дузуулмуш о ушуен тут агааларынын динбндаки торлагын квадрат чорчыгаларынын саташы ва урежинден жене де о узинлик, о хсрат (болке, кизли бир никаранчылыгы иди) кечди.

Жене шарфын арасындан бојнуна гар душду ва о гарын сојугу, эле бил (Элипашанын урејиндеки о узинлиги, о хсратти (о никаранчылыгы!) говуб чыкартды ва эле бил, бојнуна душмуш о гар Элипашанын такме бојнуна, беданнина јох, урејине да бир саринлик катирди, јени бу манада ки, урејинин хаммшөки сакитлиги өз јерине гайтды ва Элипаша фикирлешди ки, базар ертеси ишден бир аз тез чыкмаг лазимдир ки, көһне телевизор апарып таһвил версин, пулуну да катириб Зүлејаја версин.

Догрус, Элипаша неч вахт көндө, рајонда јашамамышды, Бекыда догулмушду, Бекыда бөјүмушду, неч вахт севимли инеји, јахуш севимли, дејек ки, кечиси олмамышды, ама инди, бу сојугу чүмә күнү тез телевизор алмага, кедә-кедә көһне телевизор барда фикирлешеді, базар ертеси о көһне телевизор апарып таһвил верөчөјини јадина саланда Элипашаја эле калди ки, эле бил, «Темп-2»ни јох, Азербайжан јазычыларынын мухталиф китабларында охууду ки, севимли бир инејини, ја гочуну, ја кечисини сатмага апарып; элбәттө, бу хисс бир аз гәмжинлик катирди, ама бурасы да зарды ки, көһне телевизор — о вералы «Темп-2»ни таһвил вериб авезине не гәдерсе пул алачагы ва о пулу катириб өвө верөчөкди.

Һамин гарлы чүмә күнү Элипашанын урејиндеки о јүнкүл гәмжинлиги бу дөфө бир һәрәрт авәз еләди: маашдан башга да Зүлејаја нәсә өләва бир пул верөчөкди ва о көзөл һадисә һамин һәрәратти, һамин чәкисиз, хош һәрәратти индидән урејине катирди.

Элипаша алты ил корректор ишләмишди, сонра кичик редактор ишләмишди, инди де он илден артыг иди ки, редактор ишләјирди ва бутту бу муаддәтдә, таби ки, јалныз мааша бахмышды. Башга редакторлар ордан-бурдан пул газанырды, кимиси некајә јазырды (һатта роман јазып, сонра да һамин романы нәшријатда чәп еләтдирмәк уғрунда илләрлә мубаризә апаранлар да вар иди!), кимиси тәрчүмә едирди, гәзетләрә, радиоја, телевизияја нәсә бир маълумат, ја репортаж, ва бир башга шеј јазырды, ама Элипаша неч не јазып-позмуруду ва буна көрә де, ары ширинја учан кими, ора-бура гонорара учушан һәмкарларындан ачыг-ашкар сечилдири, болке, јаза билмирди!

Бөлкә, јаза билерди, ама һөвәси јох иди? Бөлкә, башгалары кими бачарыгы јох иди, гылыгы јох иди? — Сәбабини билмирди, неч вахт нәсә бир шеј јазып-позмаг үчүн тәшбүс көстөрмөмишди, текме бир дөфө, бирчө дөфә јаза јазмышды, јахшы да пул газанмышды, ама инди о јазынын јалныз ачы бир хатирәси галмышды...

Элипаша једди ил иди ки, үчоталгы раһат мәнзилине көмүшүди; микрофондаки бу мәнзили нәшријатда нөбәјә дуруб алмышды, о вахта гәдәр есе Зүлејанын анасыкыда, кикоталгы балача мәнзилдә галырдылар. Јени көчүкләри бинадә гапнир гоншулары Мүрсәл адында бир кишинин аиләси иди ва һәмин Мүрсәл ресторанда — көрәк ки, оде, о узгәдн көрүнә «Сағламлыг» ресторанында — буфетчи ишләјирди, чош ишкүрү, бурдан вуруб ордан чыкан, чәлд бир адам иди, чүвө кими, јериндә дәјана билмирди, һөдәдн артыг тамшы билеши вар иди, евиндә да тез-тез гоналгылар оларды ва әвәлләр (о јаза әһвалатында гәдәр!) Мүрсәл Элипашаны да өз гоналгыларына чагырарды, сонра есе (о јаза әһвалатындан сонра) аралары кели сөриләди.

Мүрсәл, дөјсөн, неч орта мәктаби дө битирәммишди, кефинин көк вахтарындан бириндә дедиди кими, гыргх једди иллик өмүрүндө бир дәнә дө китаб охумамышды ва буна көрә дө, гәлын-галын китабларда редактор кими Элипашанын адыны көрүб (о китаблары тәсәдүфән Элипашанын евиндә көрүшүди) тәзә гоншусуна бөјүк һөрмәт көстөрирди, гурдуғу мәчлисләрдә Элипаша илө ачыг-ашкар фәхр едирди. Элипаша илө гоншу оландан сонра, Мүрсәл һәрдәнбир һатта китаб мағазаларына кирдири вә азербәјчанча тәзә чыхмыш галын китаблары чош чидди көркөмлө варағламага башлајырды, Элипашанын адыны ахтарырды, раст көләндө, эле бил, лотерейәси удуруд, дахили бир севинчле мағазаданкы адамлар бахырды, һатта ики дөфә өзүнә сәхнаја билмәди, чиддәләр көзөл олан һәмин китаблардан — бир дөфә Драйзерин «Керри бачысыны, бир дөфә дө Рәшад Нури Күнтәкин «Чалы гушуну» — алыб кәтириб гонаг отагында, көзләринә чүрбөчүр буллул кулданлар, гөндәндәләр, гәдәһләр дузулмуш долабын көрүлү јерләриндән бирине гојду. Дүзүдү, Мүрсәл о ики китабы охумды, ама һәрдән шәстлә кәлиб о ики китабла үзбөүз дуруруд, о ики китабла бахырды, сонра долабын габагында бир нечә адыды о баш-бу баш вар-көл едирди, сөһрәдән ахшамачан «Сағламлыг» ресторанынын буфетиндә нөфәс алдыгы о аб-һавадан чош фәрғләндн, әсл маарифлә долу јүксәк бир хисс кишинин синәсини габардырды вә белә аңларда Мүрсәл

недөнсә кәлиб өзүнә чөшмәк сифариш еләмәк, чөшмәк таһмаг истәјирди.

Мүрсәлин достларынын арасында мүфәттишдән тутмуш машур стоматологачан, футбол һакиминдән тутмуш мустантигачан чош адам вар иди, ама иш белә гәтирмишди ки, јаза-позу ишлери илө мөшғул олан адам јалныз тәзә гоншусу Элипаша иди ва күләрин бир күнүндә Мүрсәл Элипашаклиин галысыну зәнкени басды ва Элипашадан јатса јүхусуна кирмәјөчөк гәрибә бир хәтиш еләди: Мүрсәлин достларындан бири Сәһијә назирлијиндә ишләјирди, чүрбөчүр хәстәликләрин әлејинә плакатлар буражмаг истәјирдиләр вә бу барәдә сөз дүшәндә, досту һәмин плакатларга гыса ше’рләр јазмаг үчүн гөлөм устасы ахтаранда, Мүрсәл, әлбәттә, о саат Элипашанын адыны чөкмишди, һәмшөки кими, бу дөфә достларынын көмәјин көлмишди, инди дө Элипашадан хәтиш едирди ки, һәмин плакатлар үчүн о гыса ше’рләри јазсын.

Өмүрүндә илк дөфә пендир, јахуш колбаса, јахуш кеј-кәјәрти, ички һагг-һесабы илө јох, маарифчи бир ишлә мөшғул олдуғу үчүн, Мүрсәл дахили бир чошунлуғу, руһ јүксәклији ичиндә иди вә өзү илө Сәһијә назирлији адындан мүгавилә кәтирмишди, сифариш олунан плакатларын мөвзусу јазылмыш бир гөвлүк сәлигәли кағыз-куғуз кәтирмишди вә бу хәбәрин көзөнилмәзлијиндән өзүнү тамам-камал итирмиш Элипаша неч өзү дө билмәди ки, үчрәгәли мәбләг јазылмыш о мүгавиләни (бүтүн өмүрүндә илк дөфә имзалајачагы о мүгавиләни) нечә имзалады.

Зүлеја әвәлчә бу иш чош шүбһәли јаншыды, сонра һамин имзаланмыш мүгавиләнин Элипашадан галан нуسخәсин әвәлдән ахырачан бир нечә дөфә дигәтлә охујуб өрјәнди, сонра о сәлигәли гөвлүкдәки кағызлары бир-бир охууду вә доғрудан да дүңјанын гәрибә ишләри вар иди, Мүрсәл һәрә, Зүлеја һәрә! Ама Мүрсәлин бајагы дахили чошунлуғу, руһ јүксәклији, эле бил ки, јаваш-јаваш Зүлејаја кечди, Зүлеја Элипашанын јазы мизинин үстүндән гызыларын дөрс китабларыны, дөфтерләрини көтүрдү, мөзи сәлига-сәһманә салды, һәмин дахили чошунлуғла, руһ јүксәклији илө Элипашанын карәндәшларыны јонду, гөлөһәрлирини мүрәккәбини јохлады, чәп дәмләди вә ахшам Элипаша јазы мизинин арчасында отурәндә өзүндә неч вахт хисс етмөдијин бир јарәдәмчылыг етирәтасы хисс етди, бүтүн һөјәтјиндә илк дөфә ше’р мисралары јазмага башлады.

Адетән нәшријат ишчиләри, нәшријатә кәлиб-кәдән мүдәллифар сөһбәт дүшәндә күлөкүлә, јахуш хәјәлә дөлә-дөлә дејирдиләр ки, еһ, чаванлыгыда ким ше’р јазмајыбы! О заман Эли-

паша сәсини чыкартырды, чүнки өмүрүндә вә о чүмләдән дө чаванлыгында неч вахт ше’р јазмајан адамлардан бири эле өзү иди.

Не исе, илк плакатын мөвзусу бәданин истија-сојуға ертәмәјин хәјриндән, јејиб-ичмәјө фикир вермәкдән ибарәт иди, бу барәдә рәссам сәтирик шәклин чөкөчөкди ва Элипаша о чөкөлөк шәклин алтындаки ики мисраны белә јазды:

Мән тез-тез олурам көкәм,
Чүнки чош јејирәм, көкәм.

Икинчи плакат отураг һәјәт кечирмәјин, һәркәтсизлијин әлејинә олмалы иди вә Элипаша бир хәли јарәдәмчылыг иштирабларындан сонра, чош көтүр-гој едәндән, фикирлөшөндән сонра бу ики мисраны јазды:

Машыла кәзірәм мән һәр саат,
Бунунчун да олмушам инфаркт.

Јазы мизинин арчасында отуруб о плакатларын ше’рләрини јаздыгы заман бирдән-бирә Элипашаја эле кәлди ки, эле бил һәмин јарәдәмчи дөгитгәрдә нәдән өтрүс чөс јејанларды, өмүрүндә троллейбус минмәјиб машындардә көзәнләрдән, ички ичанләрдән, сигарет чәкәнләрдән иттигам алып; нәјин иттигамы иди? Не үчүн мәһз иттигам алмалы иди? Бүрјиндәки о кизли кин-кудурәт не иди һәлә? Ыр-мирди, ама бу хисс Элипашанын хошуна көлмирди, бу хисси өзүндән узлашдырмаг истәјирди вә буна көрә дө үчүнчү плакатын ше’рини тамам кинксиз-кудурәтсиз јазды:

Өлләрини јүмәзсан,
Дизинтерия оларсан.

Ахшам кечди, кечә душду, Күлзәр да, Сона да, Сусан дө, о вахт һәлә ләл балача олан Сугра дө аталарынын чош кидди вә вачи ишлә мөшғул олдуғуну баша дүшүкләри үчүн чынгырылганды да чыкармадан јерләринә кириб јатдылар, Зүлеја мане олмасын дөһ неч бир сөз дөмөдән һәрдәнбир Элипаша ишләјән отаға исти чәп кәтирди вә бу мүнвал илө Элипаша сөһрә саат белә гәдәр ишләди, плакатларын һамысынын ше’рини јазап гуртарды вә чәми икинчә саат (сөһрә саат једдјәи кими; әвәлчә биринчи нөбәдә охујан Сонаны мәктабә апармалы иди, сонра нәшријатә иш кәтмәли иди) јатды, ама өмүрүнчүн ән ширин јүхусуну јатды.

Икинчи күн ахшам буфетдән јарым сәатлыг гачыб кәлмиш Мүрсәл ичәри кирән кими, Элипаша јаздыларынын һамысыны она охууду вә һәмин анларда үрәји јүксәк маарифчи хиссләрлә долмуш Мүрсәл дө һәрјанлыгга башыны булаја-булаја бу ше’рләрә гулаг асыб ағыз

долу су ташкүрүлөдү, Элипашанын жаздыгы асэрлары голтугуна вуруб аларды.

Ики күндөн сонра, Элипаша мугавила үзрө она чатагач гонорарын хамысыны алыб котирир Зулехаға верди, амма о жардычылыгы феалижатинин, о үчрөгәлми мәблагин севинки чок чәкмидә, чүнки беш-алты күндөн сонра пиллакәндә Мүрсәлә рәстлашәндә чох пис бир һадисә баш верди.

Мүрсәл ачыг-ашкар бир киһлә (һәтта һифрәтлә) Элипашаға баха-баха: «—Алә,—деди,—санни элиндән бир иш-зәд көлмириши ки, алә! Аллаһ сәни бишбир елсын, бишәбир елмысын мәни о бојда кишинин јаньнда!» Ајаг үстә чашбаш галмыш Элипашаға һачәндән-һачәна һәләм олдү ки, плакатларә жаздыгы о ше'рлерин үстүндә аз галылар Мүрсәлин һөрмәтлин достуну (һәмин кишини) ишдән чыхарышлар, ахырда хәтир-һөрмәт гојуб шиддәтлә төһмәтлә кифәјәтләнибләр. Мүрсәл јана-јана: «—Алә, елә дө ше'р јазарлар!—деди, сонра дө о ше'рләри јамсылади:— Дизинтерјия олдүм, мән нө билми нејләдим!.. Ај-һај! Сән лап бисавадымьшсан ки, әлә!..»

һәмин күндән сонра, Мүрсәл, тәбин ки, бир дө һеч вахт Элипашаны евиндәки мәчлисләрә дө'вәт етмәди, блокун пилләканларинда, ја һәјтдә рәстлашәндә өтәри бир салам вериб кәчди вә Элипаша һәлә бурасыни билмирди ки, Мүрсәл даһа бир дө һеч вахт китаб мағазаларына кириб галын китаблары варагламади, о јазыг Драйзерлә Рәшад Нури өфәндиини китабларында дө о гонаг отағындакы долабдан күтүрдү.

Аңаг бир дөфә Мүрсәл јенә дө Элипашакини зәнкини басды вә бир бәләчә чәкина-чәкинә бәлә бир тәклиф етди ки, бир досту гәбир-ристанлыг ишлары елә мәшгулдү, о адамын гәбир дашларында јаздырмач үчүн тә'сирли ше'рләрә еһтијач вә (јә'ни ки, һәмин тә'сирли ше'рләри гәбирристанлыгдә јатан о рәһмәтликларини гоһум-әгрәбасына сатагачды ки, әзиллерини гәбир дашларына һәкк еләтдирисләр) вә јох, јох, о ше'рләри Элипаша өзү јазмасын, башга бөјүк шаирларын ше'рлериндән дүнјәнин вәфасызлыгы бәрәдә миссаллар тапсын версин, о адам да нө гәдәр ләзимдыса, бу зәһмәтин һагыны өдәсин.

Бу, әлбәттә, асан бир иш иди, һәлә тәләбәлик илләриндә Фүзуллин, Сейид Әзимин, Вәһидин китабларыны алымышды вә о китаблар индијядәк Элипашанын вәдәки бәләчә китабханасында иди, амма Элипаша Мүрсәлә бир јени тәклифини гәбул етмәди, чүнки јумуртасјағы бәләчә вә долу Мүрсәл һәмин анлардә Элипашанын көзләриндә јөбк көкөлмиш гәбир гурдларына охшайды.

Гар бәркирди вә јаваш-јаваш тәкчә тут ағачын дибиндәки кичик кәадрат торпаг саһарын јох, сөкилерин гырагы, күчә еванларыннын сураһылары, һәрдәнбир күчәдән өтән машыныларын үстү дө кағыз кими назик гар лајы елә өртүлдүрдү.

Әслиндә, јә'ни лап әслиндә, о «Темп-Зни» тәһвил вермәк, ранкли телевизор алмаг, бу гарлы күмә күнү ишдән сонра бәләчә өлләри чинбәндә (бир бәләчә дө үшүә-үшүә...) уни-версиаға кетмәк Элипашанын үрәјиндән дејилди, чүнки көһнә телевизор индинин өзүндә дө кәстәрирди вә бу гәдәр хәрчә дүшмәјин, әзијәт чәкмиш мә'насы јох иди, амма Зулеха бәлә гәрәра көлмиш вә демәли, бәлә дө олмалы иди, мүбәһисәјә еһтијач јох иди.

Умумијәтлә, телевизор өзү дө дүнјанын гәрбиә һадисәләриндән бири иди; тәкчә о мә'надә јох ки, елм, техника инкишаф едиб (бу, нечә дејирләр, өз јериндә!), она көрә ки, мисал үчүн, гәдиләрдә көбәк рәгсинә аңгач рајлардә падишалар тамаша еләрдәди, амма инди телевизорла бүтүн чамат бахыр, көбәји дө бүтүн экран боју кәстәрирләр, өзү дө рәнк-лә...

ИКИНИЧІ ФӘСИЛ

Шаир Сәлим Сүрәјја кәчән ил Түркијәдән кәтирдиди (ора јарадычылыг е'зәмијәтинә кетмишди) күркү чиниә салыб «Сағламлыг» ресторанынын габағында вәр-кәл едирди; беш дәгигә бундан әввәл мәчлисдән галгыб су башына чыкмышды вә тәзәдән мәчлисә гәјитдыгы заман ресторән дөһлизинин кениш пәнчәрәсиндән кет-кәдә бәркијин гары көрөндә, нечә мүддәтдән бәри тәбәјәтин гојундә олмадыгы үчүн өзүнү сәхләја билмади, асыгдән күркүкү күтүрүб чиниә салды вә исти јемәкларин, ермәни конјакынын, көзәл сағлыларын сәбәбиндән ичәридән буғлана-буғлана күчәјә чыхды.

Сәлим Сүрәјја һәлә лап бәләчә икән атасы ону вә аңасыни атыб, кәдиб башга бир рајондә арвад алмышды вә аңасы Сәлим Сүрәјјаны тәкбашына бөјүтмүш вә Сәлим Сүрәјја да бөјүбү ше'р јазмаға башлағандә һеч сифәтини дө јазына кәтирмадији атасынын јох, аңасы Сүрәјјанын адыны өзүнә тәхәллүс күтүрмүшдү. Әлбәттә, арвад адыны өзүнә тәхәллүс күтүрмәк чохунун күлчүнә нәбәс олурдү, амма Сәлим Сүрәјја һәмин истәһәзалардан, күлчүләрвән јухарыда дајанырды, чүнки исл сәнәткар һәмишә деди-году сөһбәтләриндән, һиссләриндән јүксәкдә дајанмагы бачармалыјды вә бу мүнвал елә бир мүддәт кечәндән сонра, охучуларын вә өн башлыңасы исә, һәмкарларынын гулағы бу яда өјрәшди. Сәлим Сүрәј-

јанын тәхәллүсүндән јекәнә бир адам наразы галдына, вә до доғага атасы олду; күнләрин бир күнүндә Сәлим Сүрәјјакилә бәләчә бир киши жәлди вә мә'лум олду ки, һәмин бәләчә киши шаирин дөгма атасыды; атасы өз адыны тәхәллүс күтүрмәдији үчүн оғлуну хәјли мәзәмәл етди вә Сәлим Сүрәјја да үчүгәндә отуруб ону даһлән вә иштәллә вәдә оланлардән јерән бу кишинин бәләчә бојуна, арыг вүчүдүнә, чәнесинин, әлларинин, голларынын, чининин, богазынын өзәтти сүмүкларына баха-баха һәјратдә ичиндә доһуб галмышды ки, көрәсән, доғрудан да Сәлим Сүрәјја бојда бир чәмдә-дә интијатасы бу сыста, бу чылыз кишиди! Амма атасы тәк көлмәмишди, бир гызла көлмишди вә мә'лум олду ки, һәмин өзәтәтти гыз да Сәлим Сүрәјјанын бачысыды, атасы рајондан кәтирмади ки, Сәлим Сүрәјја көмәк еләјиб бу бачысыни института дүзәлтсин. Әлбәттә, сәнәткар көрәк хырда һиссләрвән јүксәкдә дејанмагы бачарсыны вә Сәлим Сүрәјја да өзүнү ода-кәзә вуруб, таныш-билиш тапыб тәзә пејдә олмуш бачысынын института кирмәјинә көмәк еләди, амма сонра бу да мә'лум олду ки, һәмин бәләчә, сыста кишинин бу чүр өзәтәтти даһа једди гызы вәр вә һәмин јени бачыларын һәмасы илдән-илә рајондан Бакыја көлиб, шаирин евинә дүшүб института кирмәк истәјирдиләр... Нә исә.

Күчәдән өтәнларин бә'зиси шаир Сәлим Сүрәјјаны көрүб таныјырды, чөнүб бахырды, һим-чим илә ону бир-бирлеринә кәстәрирдиләр вә танымадыгы јад адамларын мараг долу бу бахышлары да, бајаг мәчлисдә шарәфинә сөйләнән о сөзләр дө, һәр һәлдә, һәјәтин өбәс јерә јашанмадығындән хәбәр вәрирди; халг Сәлим Сүрәјјаны таныјырды вә буну фикрләшәндә һәмин гарлы күмә күнү Сәлим Сүрәјјанын онсуз да о ермәни конјакындән, исти ресторан һавасындән гызышмыш бәдәнинә даһа артыг бир һәрәрт кәлди вә Сәлим Сүрәјја бурасыны да һисс етди ки, индиче үрәјиндән халгымыз һаггында, вәтәнимиз һаггында көзәл мисралар ахыб көлмәк, амма елә бу вахт өлләрини нимдәш гара палтосунун чибләринә сохуб, фикирли-фикирли күчә илә үзүгүхары галхан Элипашаны көрдү.

О гарлы күмә күнү «Сағламлыг» ресторанынын габағында вәр-кәл еләдији һәмин анлардә шаир Сәлим Сүрәјјанын үрәјиндә јер үзүндәки бүтүн инсанлара сонсуз бир мәһәббәт вәр иди вә әлбәттә, Элипаша дө һәмин инсанлардән бири иди, универстетдә бир јердә охумуш-дүлар, Элипашанын бу гара нимдәш палтосу, бу фикирли-зикирли сифәти бу көзәл гарлы күндән чох сечилди, бу көзәл гарлы күнүн

«Сағламлыг» ресторанынын габағындакы әб-һавасындән чоғ фәргләрсиди вә доғрусү, елә бил, Сәлим Сүрәјјанын гәлбиндәки сары симә титрәк, хәфиф, ичә бир мизраб тохундә вә шаир бөјүк голларыны кениш ачыб гүдәртәли синесини ирәли верди, ити адәмсиләрлә Элипашанын габағына јерийиб жүр сәси илә:

— Әзизим! Мәним әзизим!— деди вә даһа башга бир сөз тәләмбәји, о сары симин титрәјишндән доһмуш көзләри илә бир нечә ән Элипашанын көзләринин ичинә бахды, сонра Элипашаны бәрк-бәрк гүчағлајыб бағрына басды.

Элипаша күчәнин ортасында бирдән-бирә бәлә бир чоғуну еһтирәрсиди көрүш көзләмирди вә шаир Сәлим Сүрәјјанын голларынын арасында галгыб билмирди ки, нә елсин, амма шаирин күркүкүн астар тәрәфдән јүрүшә јуну сифәтинә дәјдикчә, шаирин исти нәфәсә илдә јүдүгчә, шаирин синесинин, голларынын гүдәтәтин һисс етдикчә, елә бил бу көзләнилмәк көрүшүн сәммимјәти, мөһрибанлыгы Элипашаға да сирајәт етди, Элипаша да икәнәни даһилиндә Сәлим Сүрәјјаны гүчағлады, һәтта аз галды Элипашанын да көзләри доһсун; дүзәдү, Сәлим Сүрәјјанын исти нәфәси ачыг-ашкар түндә конјак ијини вәзү дө сәммимјәтә чағырдырды вә һәмин сәммимјәтдә бир јердә охудуғлары о көзәл чәғлардән, о көзәл тәләбәлик илләриндән, көңәлик илләриндән өтән ијирми једди-ијирми сәккиз илин гүрбәти, көв-рәклији вәр иди.

Элипаша универстетдә бир јердә охудуғлары башга тәләбә јолдәшларыны нисбәтән Сәлим Сүрәјјаны даһа тез-тез көрүрдү, чүнки Сәлим Сүрәјја тез-тез нәширијатә кәлирди; дүзәдү, мүфәссәл һал-һәвалә тутмаға бир о гәдәр дө вахт олмурдү (јәгүн ки, Сәлим Сүрәјја тәрәфдән бир о гәдәр һәвәс дө олмурдү, амма Элипаша һеч вахт бунун фәргинә вәрмазды), шаир һәмишә тәләсирди; еләчә саламлашырдылар, «нә вәр, нә јох!» вә бир дөфә Элипаша өз көзләри илә көрмүшдү ки, Сәлим Сүрәјја кабинетә кирән кими, мүдир Әлимухтар мүйәлики Элипашанын узатдыгы нәширијат кағыз-куғазыны бир тәрәфә етләјиб әјағ галхды, гапынын ағзыннан кәдиб шаири гаршылады.

Сәлим Сүрәјја нәһәјәт Элипашаны бурахды вә бу дөфә рус дилиндә:

— Дорогој мој!—деди.—Кәдәк!—Вә Элипашаны өзү илә дәрта-дәрта «Сағламлыг» ресторанынын ири гапыларына тәрәф аларды.

Элипаша:

— Нара кәдирик? Ахы һара кәдирик, әј Сәлим мүйәлики!...—дејирди, амма һеч бир чаваб алмырды.

Ичәри кириб ресторанын асгысынын габагында дајананда Сәлим Сүрәјә бир дө зәндлә Әлипашанын көзләринин ичина бахды, өзүну саклаја билмәди, тазәдән тәләбә јолдашыны бәрк-бәрк гучаглајыб јәнә дә рус дилиндә:

— Ты мой родной!—деди, өзү о нимдаш гара палтону Әлипашанын әјиндән чыхартмаға башлады.

Әлбәтте, Әлипаша баша дүшдү ки, Сәлим Сүрәјә ону јејиб-ичмәје апарыр вә о рәнклик теләвизорун нараһатлыгы үрәјиндә бир никаранчылыг әмәлә кәтирдү, амма гәрибә иди, Әлипаша гәти бир һәрәкәт еләје билмәди, јә-ни Сәлим Сүрәјәнин дө'вәтинә гәти е'тираз еләје билмәди, чүнки... чүнки о никаранчылыгыда нәсә башга бир шеј дәр вәр иди вә о «башга шеј»дә кизли бир һәрәрәт, истилик вәр иди; мәсәлә онда дејилди ки, Әлипашакилин евиндә һеч вәхт гонаглыг олмазды, Зүлејха јахшы хәрәкләр биширәрди, амма ички һеч вәхт олмазды, бајрамларда дә һәмишә гәјын-анасыкилә кәдәрдилә вә орда дә адәтән ички олмазды (дүз алты күндән сонра, бу дәфә, сәксән бешинчи или гәјынәнасыкилдә гаршы-лајачагдылар) вә үмүкијәтлә Әлипаша јемәк-ичмәк мәчлисләриндә чох аз оларды, илдә, ики илдә бир дәфә Зүлејха илә бирликдә һансы гәһумунса (әсәс е'тибарилә Зүлејха тәрәфдән) тојуна кәдәрди, вәссалам (бир дө ки, тәзә ева кәчдүкләр илк вәхтлар гәһшусу Мүрсәлин мәчлисләринә); јәгин әсәс мәсәлә бурасында иди ки, Әлипашанын үрәјинин лап дәринләриндә бирдән-бирә нәсә бир әрәфә һисси, даһа доғрусу, бир әрәфә севинчи, әрәфә шөвәг әмәлә кәлмишди.

Асгычы киши Әлипашанын әјиндәки о гара нимдаш палтону чыхартмагда Сәлим Сүрәјәја кәмәк еләди, сәдагәт, мәнәббәт вә еһтирам долу көзләри илк шәирә Бахыб нәдәнсә башыны тәрпәдә-тәрпәдә күлүмсәди, сора Әлипашаја бахды вә Әлипаша һисс етди ки, асгычы кишинин көзләриндәки һәмин сәдагәтдән, мәнәббәтдән, еһтирамдан бу дәгигәләрдә онун да пәјына нәсә дүшүр вә бурасы Әлипашанын һеч хошуна кәлмәди, чүнки сәдагәт дә, мәнәббәт дә, еһтирам да сәдәгә дејилди; Әлипаша гәддини дүзәлтди, бојундакы шәрфи, сулу гардан исланмыш јашыл шлјасасыны башындан чыхарыб өзү асгычыја вәрди, пенчәјинин дәрш чибиндән дарағыны чыхарыб сачларыны дәрәди, Сәлим Сүрәјә исе куркуну асгынын сүрәһисынын үстүнә атды вә икиси дә бир јердә дәһлиздән кәчиб залын гәлысына тәрәф кетди.

Гәрибә иди, индичә күчәдә Әлипаша Сәлим Сүрәјәнин жүчлү голлары арасында билмирди ки, нә еласин, чолпа бычаг алтында чапала-

јан кими, Сәлим Сүрәјәнин голлары арасында чапалајырды, амма елә ки, о асгычы киши көзләри илә Сәлим Сүрәјә үчүн нәзәрдә тутулмуш сәдагәтдән, мәнәббәтдән, еһтирамдан она да бир пәј сәдәгә вәрди, Әлипаша өзү дахилән һисс етди ки, нәсә башга адам олду, чүнки Әлипашанын да, Зүлејханын да һеч бир сәдәгәјә еһтијачы јох иди вә бүтүн бунлар, әлбәтте, бела иди, амма гәпыны ачыб зала кирәндә о тәрәддүд, о гәтијәтсизлик вә ән башлымасы исе, о никаранчылыг тәзәдән Әлипашанын үрәјини әлино алды.

Әлипаша елә билирди ки, ресторанда Сәлим Сүрәјә илә икиси үзбәүз отуруб дәрләшә-чәкләр, о көзәл тәләбәлик илләрини јадә салачаглар, һатта бу ијирми алты-ијирми једди илдә вәхтсыз һәјатдан кетмиш бир нечә тәләбә јолдашлары бир-бир Әлипашанын көзләринин габагына кәлмишди, чүнки Әлипаша истәјирди ки, бир һалда беләчә кәзләнилмәз рәлашдылар, бир һалда беләчә ресторана кәдирләр, онда кәрәк о достларын руһунун шәрәфинә сөз десинлар, амма ичәри кирән кими, мә'лум олду ки, әһвалат башга имиш, тәхминән ијирми нәфәрлик бөјүк бир мәчлисдә елә һәрмәтли адамлар отурмушду ки, Әлипаша онларын чохуну аһаг теләвизорда вә бә'зән дә ичләсләрда көрүшдү вә мәчлисдәки о адамларын арасында Әлипаша Әлимухтар мүәллими дә көрдү.

Сәлим Сүрәјә әзәмәтли сағ голу илә Әлипашаны гучаглајыб голтуғуна сыхды вә ресторан боју ити аддымларла мәчлисә јахынлашыб кур сәси илә:

— Көрүн мәчлисминизә ким тәшриф бујуруб!—деди вә Сәлим Сүрәјәнин сәси о дәм о «Сағламлыг» ресторанында елә курулдады ки, һәнки мәчлисин иштиракчылары, һатта кәнар мизләрин архасында отурмуш башга адамлар да сәсләрини кәсиб Әлипашаја тәрәф бојланды вә шәирин сәси мәчлис адамларына нечә тә'сир етдисә, Әлипашанын кәлишинә һәмә һәј-күлә севинди, кими ајага галхды, кими әл чалды, кими «ура» гышырды, Сәлим Сүрәјә исе јәнә ики голуну да кениш ачыб Әлипашаны бағрына басды, о үзүндән, вә үзүндән өлдү.

Мүрсәлин көзләри кәлләсинә чыхды вә колбасә әвәзинә аз галды бармагыны кәссин.

Күчлә Сәлим Сүрәјәнин гүмағындан чыхан Әлипашаја мә'лум олду ки, бу күн—бу гарлы чүмә күнү университетда бир јердә охудуғлары Мәлик һәшимли филологија үзрә доктор-луг диссертасиясы мүдәфиә едиб вә бу мәчлис дә һәмин мүнәсибәтләди; мизин үстүндәки араг, конјак, чәхир шүшәләринин бошаланы

Россам Әдагәт.

бошлмышды, бошламгајына да һөлөлүк жа-рымчыг иди; Мәлик хұсыс оларга мизин арха-сындаң чыкды, кәлиб Әлипашаны гучаглады:

— Сонн тапа билмадым...—деди, ја'ни ки, сонн тапа билмадым үчүн бу мәчлисде да'вәт әтмәмишәм өз әлбәтте, Мәлик јалан дејирди, чүнкү дүңдәдә Әлипашаны тапмагдан асан бир шәјр јох иди (вә Әлипаша өзү де буну чох кәз-лөт билдрди!), ја нәшријатда олачагды, ја да ездә, амма Мәлијин бу көзкәртә јаланы Әли-пашаја бир о гәдәр де чох тә'сир етмәди, чүнкү Мәлијин кичкаһларында агапга агармыш сачлар Әлипаша чох тә'сир етди; нечә илләр иди ки, Әлипаша Мәлији беләчә јахындан көрмәшмәди, телевизорда көрүрдү, бә'зән ичмасларда көрүрдү (Мәлик һәмиша рәјәст һеј'әтінде отурурдү), амма беләчә јахындан сон илләрде биринчи дөфә иди ки, көрүрдү вә о агапга агармыш сачлар бу дәм Әлипашаја һајатын сәсчәтмәз, үңјетмәз бир сүр'әтлә кеч-кәтмәјиндән хәбәр верирди вә Әлипаша өзү де Мәлик кими, Сәлим Сүрәја кими, јер үздүн бүтүн мәхлуғат кими, һәмин сүр'әтлә кәдән гатарын ичиндә иди—гатар беләчә бир сүр'әтлә әвалдан ахирә апарырды вә ахыр јахыллашырды (әввәлләр Әлипаша һеч ахыр белә шәјләр бәрәдә фикрләшмәздә, амма сон заманлар һәрәнбир фикрләшрирди...).

Мәлик университетиндә сонра аспирантураны да гуртарды, һәмизәдик диссертәсијасы му-дафәи етди, Мәлијин мағаләләри сәс салды, Мәликдән сөз дүшәндә һәмн бу фикрде иди ки, сәйбәт кәләҗәјин академикиндән кедир, амма Мәлик јаваш-јаваш һөрмәтли вәзифәлә-рә кәчди, јаваш-јаваш әдәбијатдан узаглашды, бир мүддәт беләчә давам етди, сонра о һөр-мәтли вәзифәләр даһа бир-бирини әввәт етмә-ди, инди Мәлик сон он икин-он үч илдә ејни бир вәзифәдә ишләјирди, һә јухәри галхырды, һә де ашағы дүшүрдү, һәр дөфә һардәсә даһа јүксәк бир вәзифә бәшаланда о саат шәјиә ја-йлығрды ки, һәмин вәзифәјә Мәлији гојача-лар, амма Мәлији һеч һара гојмурдулар вә о заман ки, һөвбәти вәзифә бәрәдә шәјиә ја-йлығрды — «Мәлији назир гојурлар», јахүд «Мәлији комитәјә сәдр апарырлар» — доғру-су, Әлипаша бу шәјиәнин дүз олуб-олмаҗача-ғыны сәбирсизликлә көзләјирди вә о сәбир-сизликдә де гәрибә бир һисс вар иди: әлбәтте, Мәлик Әлипаша иди бир јердә охумушду, Мә-лик сәт оғлан дејилди, Әлипаша һардәсә онун тәәсүбүнү чәкирди, амма бүтүн бунларла бә-рәдә, о сәбирсизликдә бир идман еһтирасы, идман азәрешлији вар иди.

Мизин архасында, Мәликлә Сәлим Сүрәја-нын арасында Әлипаша үчүн јер дүзәлтдиләр, ресторанын оркестри курулту иле һасә чалма-

ға башлады, амма Сәлим Сүрәја ејаға галхыб өли илә узагдан-узаға оркестрә ишәрә еледи вә бу мәчлисин иштракчыларындан да башга, «Сағламлыг» ресторанында хәли адәмин је-јиб-иҗмәјинә бахмәјарга, оркестр о саат сүсдү вә шәир әввәлчә астадан өзү әзүнә:

— Јухәриларда да ресторәнләрәдә кими һөрмәтим олсајды, јахшы оларды...—деди, сонра о сағлам, о кур сөс иди, мирвар кими бир-биринин ардына дүзүлән кәзәл сөзләрдә, лүғәтләрин дәрининдә кизиләнмәз кәзәл ифә-дәләри тапыб чыхара-чыхара Әлипашанын шә-рәфинә чох кәзәл бир сағлыг деди, Әлипаша-нын тәвәзәкарлығындан, күзү кими тәһиз-гәлбәндән, ушаг кими көврәклигиндән, дост-лудәләри сәдәгәтіндән данышды, үмумијәтлә јер үзүндә тәвәзәкарлыгин, тәмизлигин, сәдәгәтин учалығындан, үлвиллигиндән данышды вә сонра шәир өзү деди о кәзәл сөзләрдән, ишләт-ди-ји о кәзәл ифәдәләрдән, өли бил ки, вәндә кәлдә, јарадычы бир еһтирасла Әлипашанын хәлгә мәнәббәтіндән, вәтәнә мәнәббәтіндән данышды, хәлгин, вәтәнин әбәдиллигиндә деди вә мәчлисдәкиләрин һәмисы гәдәлләри Әлипашанын шәрәфинә галдырчы ичдиләр, ресторанын оркестри шәир Сәлим Сүрәјајин сөјләјини сағлығын шәрәфинә туш чалды.

Мүрсәл Зейнәбә бахды, Зейнәб Мүрсәлә бах-ды вә икис де бир јердә тәвчүб, һатта һејрәт долу көзләрин ресторанын јухәри башында-кы мәчлис дикди.

Әлипашаја елә кәлирди ки, шәирин сөјлә-јини о сағлыг, дедији о сөзләр киминсә, тамам башга бир адәмин һаггындады; ресторанын етли пәнчәрәләриндән күмәдә јанан неон лам-палары көрүнүрдү вә о лампаларын ишығында-га лопә-лопә елә јағырды ки, күлөк гары елә ојнадырды ки, Әлипаша башыны булады: беш-чә дөгигинин ичиндә гар нечә артымшды, кү-лөк нечә артымшды, сонра јене Әлипаша аҗәст дү-рүб мәчлисин әдәмләрына тәшәккүрүнү бил-дрә-билдрә әлиндә тутдуғу бир гәдәһ арағы дибинә кими башына чәкди.

Мүрсәл о бир гәдәһ арағы бирнәфәсә ба-шына чәкән Әлипашаја баха-баха:

— Ај бәрәкәллаһ!—деди вә һәмишә һөр-кәтдә олан беләчә вә чәлд көзләрин Әлипа-шадан чәкиб јенә де мат-мат Зейнәбә бахды вә Зейнәб де дүңгә көрмүш әдәмләр кими, ба-шыны тәрпәтәди, ја'ни ки, беләдир дүңҗанын ишләри...

Мәсәлә бұрысында иди ки, Зейнәб һәр ки күндән бир, бә'зән де һәр күн ахшамчагы «Сағламлыг» ресторанында бұфетчи ишләән өринин иш јеринә, ја'ни бу ресторана баш чә-кирди, Мүрсәл де болгар пендириндән, фин колбасындан, маҗар шорабасындан, өзүмү-

зүн тојуг сојутмасындан, өт гызартмасындан, һатта гара, ја гырмызы курудән — бир сөзлө, һә вәрдисә, ондан бир аз артыб, бир аз әскик кәсирди, кәтурдурду, салыг-саһманла бұкүб-гојурду Зейнәб һәмишә бош кәлиб долу га-јындә јекә чантасына вә һәмин гарлы чүмә күнү де Зейнәб бош чантасыны өлине али ө-рине баш чәкмәҗә кәлимишди; јекә чантә «Сағламлыг» ресторанынын ишчиләри арасында о гәдәр мәшһур иди ки, Зейнәбин бұфетдә өринин јанына кәлиб-кәтмәјин кәнар кәзләрдән кизләтмәҗә, өрт-бәсдир өләмәҗә һеч бир еһтијач јох иди, һәмн бунә адәт өләмишди, нечә ки, бу оркестр чалырды, нечә ки, муштә-риләр кәлиб јејиб-иҗмә, пелуну вериб кедир-ди, чыркыл бош-гагылар јығышһајлырды, күлгәбшләр башалдырды, о чүр де Зейнәб ахшамлар бош зәбиллә бұфетә кәлиб долу зәбиллә өләринә гајыдырды.

Мәшһур гәләм устасы Сәлим Сүрәјајин Әлипашаны гүләҗәлғәйб кәтирмәсә, ресторанын јухәри башындакы о мәчлисин һөрмәтли әдәмләрынын Әлипашаны о чүр һәрәртлә, сәс-күлгә гаршыламағы, Сәлим Сүрәјајин Әлипашаны бағрына басыб өлмәји, сонра о чүр кәзәл, о чүр ағылты сөзләрдә (о мәчлис-дәки бүтүн сөз-сәһбәтин һәмисы сәһбәтин ачыг бұфетиндә аҗадын ешдилириди) Әлипа-шанын сәғлыг сәмәји вә әдәтән ичкини додағына вүрүб јерә гојан Әлипашанын (Мүрсәл буну габаглар өз өвиндәки мәчлис-ләрдә көрмүшдү) о бир гәдәһ арағы бирнә-фәсә башына чәкмәји Мүрсәлдә де, Зейнәбә де сон дәрәҗә тә'сир етмишди.

Зейнәб ири гара көзләри илә Әлипашаја тә-рәғ ишәрә еләјиб:

— Сәнә дејирдим де, беләнчине фағырлы-гына бахма бунун, бирини бирди, инанмыр-дун!...—пәнчыладады, сонра јене Әлипашаја бах-ды вә һәмн чүмә күнү о «Сағламлыг» ресто-ранында Зейнәб, елә бил, бирдән-бирә көшф өләди ки, једди илин гоншусу ким, демәк олар ки, һәр күн ја һејтәдә, ја пилләкәндә, ја ејаңда көрдүң бу адам, бу сәкит, бу дин-мәсә адам, ја'ни Әлипаша өмәлли-башлы јәра-шығлы бир кишидң...

Әлипаша ачыг-ашкар һисс етди ки, о бир гәдәһ араг ону аз гала кәфләндириб, һәр һал-дә елә бил, јаз кәлимишди, Әлипашанын гансы гајнамаға башламышды, амма өслине һалса-јды, Әлипаша бәјәг күчәдә Сәлим Сүрәја илә гүләҗәлшәндән берә кәфләнмәҗә башламыш-ды; мәсәлә онда дејилди ки, шәир Сәлим Сү-рәјајин исти нефәс тунд конҗак гохусу илә долу иди; мәсәлә онда иди ки, елә бил Сәлим Сүрәја гүдрәтли голлары илә Әлипашаны гу-

чағына алыб, тамам башга бир әләмә апарыр-ды вә о әләм Әлипашаны күндәли һејәтин-дән, күзәрәндән чох фәргләндири вә ән башлычасы исе, Әлипаша өзү де буну чох јах-шы һисс едирди, дујурду.

Инди «Сағламлыг» ресторанында, һөрмәтли әдәмләрин, о чүмләдән мүдир Әлимухтар муәллимин иштрак етәјди бу мәчлисдә оту-руб вә бу дөфә де Мәлијин дедији сағлыга гулгә асан Әлипашаја елә кәлди ки, бәјәс Сә-лим Сүрәја ону гүләҗәләндә, ону күндәлик һејәтиндән фәргләән һәмн әләмә апарандә, өслиндә Әлипашаны өзү о әләмә чан атыр-мыш, чүнкү Әлипашанын үрјәндә һә вахтдан бәри о әләм үчүн бир һәсрәт јаранмышшы, Әлипаша өзү нәшријатда башлајыб едә гур-таран, едә башлајыб нәшријатда гуртаран һејәтиндән гаҗыб һарасә кәтмәк истајирди, Сәлим Сүрәја илә бу көзәлиһмәз көрүш де онун өзү үчүн фүрсәт ишмә вә Әлипаша фи-кirlәшди ки, һәрхәк доғрудан да белә иһмиш-сә, һәрхәк доғрудан да үрјәндә елә бир һәс-рәт губар бағлајыбмышса, онда чох исе, онда онә, ја'ни Әлипашаја аҗыб олсун... чүнкү белә иһмишсә, онда бу, хәјәнәт иди, һәчә хәјәнәт иди? Кимә хәјәнәт иди? Билмирдә, амма һәр һалда хәјәнәт иди... сонра о асғычы кишинин көзләриндәки һәмн сәдәҗә пәји јәдилә салды вә бир гәдәһ арағын тә'сирә, елә бил ки, хәјли азалды.

О гар не јаман барк јағырды елә?..

О чох узаг илләрде ки, университетдә бир јердә охујурдулар, онда башыны ашағы салыб сүр'әтлә лексија јазмагдан Әлипашаның сағ-әллинин гәләм тутан бармағлары дејәнәк бағ-ламышды, Мәлик исе өмүрүндә һеч вахт лекси-ја јазмазды, амма елә ки, иштәһалар башла-јырды, Мәлик Әлипашадан жишты чаваб вери-рди, чүнкү Мәлијин зәһни Әлипашанын зәһнин-дән чох ити иди вә бұрәдә Әлипаша үчүн тәвчү-чүблү бир шәјр јох иди.

Гара бах е...

Мәлијин пәнчәји һәмишә дүјмәли оларды, галстуку һәмишә сәлиге илә а көңейинин ор-тасында дәјәнәрди (һәр һалда, рәјәст һеј'әт-ләриндә отуранда, телевизорда данышанда белә оларды), амма инди пәнчәјинин јахасы ачыг иди, галстукунун дүјүнү сүрүшүб бир рәһәт-лөг әјилмишди, көзләриндә бир рәһәтлөг вәр иди вә көзләри хумарлаңырды, сөзләри де аз гала Сәлим Сүрәја кими, бир-биринин ардына чәдүрдү вә Мәлик һәрәнбир өлиндә тудуғу гәдәһә баха-баха өлмин, әдәбијәтин даими олдуғунда, олудақын бүтүн вәзифә-ләрин исе мүвәғгәти олдуғундан данышды, һү-сәј Чавидән кәзәл бир шәри өзбәр сөјлдә вә Мәлик де фырлады-фырлады бирдән-би-

рә көзләннүдән кәлиб Әлипашанын үстүнә чыкды, бу сәдә, бу тәвәзәкар Әлипашанын ас-линдә чох-чох жүксәкләрдә даяндыгындан да-нышыды, чүнки сәкәллик, тәвәзәкарлыг да сәнәт кими әбәди бир вержи иди: тәздәкән Әлипаша-нын шәрәфинә гәдәһ галдырмағы, дубарә Әлипашанын саглыгына ичмәји тәвәггә этди.

Әлипаша өзү һисс этди ки, гызарыр, чүнки диггәт, тәриф һәддини ашырды, вә янә дә аја-га галхды, йәнә онун саглыгына ичәнләрә бир-бир баш әји тәшәккүрүнү билдирди, әлиндә тутдугу гәдәһдәки арагы бу дәфә дә бирнә-фәсә бәшһинә чәкди.

Мүрсәл:

— Дәј сәнә сөзүм јохду мәним!..—пычылда-ды, Зейнәб исә јаваш-јаваш шөвгә ишылдама-га бәшләян ири гара көзләри илә Әлипашаны бәшдән-ајагачан нәзәрән кечирди.

Дузду, ресторанын оркестри Мәлижин сәлә-дәји саглыгын шәрәфинә туш чалмады, амма мүдир Әлимухтар мүәллим гәдәһини хүсуси оларәг Әлипашаја тәрәф узатды:

— Саг ол, әзизим,—деди.— Сәнин саглы-гына!.. — Күлүмсәди вә ичиди; јәгин ки, мүдир Әлимухтар мүәллим дә араг ичиди, чүнки үстүндән пәмидор шорабасы једи, амма ичәндә һеч көзүнү дә гырлмады.

Әлбәтте, мүдир Әлимухтар мүәллим дә ин-сан иди, Әлимухтар мүәллим дә јер үзүнүр бүтүн бәндәләри кими, јејә биләрди, күлә бил-ләрди, мәчлисдә отура биләрди, амма Әлипа-ша һеч чүра ағына сыйгышдыра билмирди ки, мүдир Әлимухтар мүәллим араг ичиб, үстүн-дә дә бәләчә пәмидор шорабасы јејәр; вә чүңи? Бурадә на гәрбә бир иш варды ки, вә арагын үстүндән туруш пәмидор јемәк нә гәр-ибә бир һадисә иди — билмирди, амма Әли-паша нәһә о нәзәкәтли, һәмишә күлүмсәјән, ејни замәндә чох чидди бир адам олан, нәш-ријатдә кимсә ишә бирчә дәгигә бәлә кечик-сә, һәмин адамдән јазылы изәһәт тәләб еләјән вә һәмнын көзүнү ачыб нәшријат мүдирин көрдүјү Әлимухтар мүәллимни бәләчә араг ичиб көзүнү гырпалмасы, үстүндән дә күндә-лик бир шеј кими, шорабә пәмидор јемәји Әлипашанын ағына сыйгышмырды; һәр һалда бу дә дүнјанын тәәччүблү ишләриндән бири иди.

Сән бир гара бах...

Шәир Сәлим Сүрәјә кур сәсинин имканы дахилиндә јавашдән:

— Ты мој дорогој!—деди.— Сән бизә бах-ма, је. Биз сәһәрдән берә бурда јејирик. Мәһ-кән јемишич. Арагы ки ичиди, көрәк јејәсән! Бизә бахма сән... — Сонра шәир әлини узадыб мизин ортасындаки бошгабдән гызардылымыш

ири бир тојуг буду көтурду вә буду јухарыдән ашагы дишинә елә чәкди ки, будун чылпаг сү-мүкләри агаппаг ағарды.

Әлипаша өзүнү сахләја билмәјиб күлдү:

— Јахшы ки, һәлә мөһкәм јемисән!..—деди вә елә бил бу сөзләрдә үрәјиндәки о никаран-чылыг, о сыхынты, о көтүр-гојлар јаваш-јаваш чыхыб кетмәјә бәшләды, елә бил, дарысгаг, гәрәнлыг, ичиндәки һәпир-чүпүрү нәм чәкмиш бир отагын илләрдән бәри ким өртүлүмүш пән-чәрәләрини тәјбатја андын, ичәри тәмиз һавә долду, ишыг долду вә Әлипаша һеч өзү дә билмәди ки, нәчә ајага галхды, нәчә саглыг сәјләмәјә бәшләды; әввәлчә үрәји бәркәдән дөјүндү, әлиндә тутдугу гәдәһ титрәди, амма кет-кәдә Әлипаша өзү дә һисс этди ки, јахшы данышыр, үрәји сәкитләшмәјә бәшләды, әлин-дәки гәдәһ әввәлки кими титрәмәди, һатта саглыгы дөјә-дөјә бейнәндән бәлә бир фикир кечди ки, сән демә саглыг демәк, өзү дә лап бу чүр һөрмәтти мәчлисдәрдә саглыг демәк әнә чәтин бир иш дөјилмиш вә багаблар һәр-дәнбир Зүләјкә илә толуғ-ағрабанын тојуна кедәндә бүтүн тоју боју нәһәг никаранчылыг чәкирмиш ки, бирдән она сөз вәрәрләр, бирдән мәчбур олар ки, саглыг десин вә дөјә бәшлә, биабыр олар; о унутулмас университет ила-рини хатырлады, Мәлижин чаанлыгыны, шәир Сәлим Сүрәјянын чаванлыгыны мәчлисдәки-лар үчүн тәсвир этди, онларә дәрәс дөјән вә инди һәјәтдә олмајан мәшһур профессорлары јада салды, өтүб кедән илләрдән данышды, деди ки, һәгигәтин көзүнә дик бахмаг лазым-ды, бу мәчлисә тәсәдуфин көзәли чыхыб, амма бу тәсәдуфин өзүндә бир кәзәллик вар, чүнки ону бу дәгигә бу мәчлисә баглајан һиссләр дүнјанын ән тәмиз, ән пак һиссләридә вә Әли-паша үрәкляри бирләшдирән о тәмиз, о пак һиссләрин шәрәфинә ичмәји тәклиф этди.

Әлипаша данышандә Сәлим Сүрәјя оркес-трә ишәрә едәрәк әлини јухары галдырмышды вә елә ки, Әлипаша саглыгыны дөјиб гуртарды, Сәлим Сүрәјя әлини ашагы салды, оркестр шәирин хәсијјәтинә јахшы бәләд олдуғу үчүн, о саат Әлипашанын сәләдәји саглыгын шәрә-финә туш чалды, Мәлик дә, Сәлим Сүрәјя дә галхыб Әлипашаны гучаглады, өпдү, бир нәчә баһгасы дә кәлиб Әлипашаны гучаглады, өпдү вә ән тә'сирлис бу олду ки, мүдир Әли-мухтар мүәллим дә дуруб кәлиб Әлипашанын габагында дәјәнды вә Әлипаша һејрәт ичиндә бахыб көрдү ки, мүдир Әлимухтар мүәллимни көзләри долуб, Әлимухтар мүәллим дә ону гучаглајыб өпдү:

— Саг ол!—деди.— Чох саг ол! — Вә көз-ләринин јашыны силди.— Јахшы дөјдин! Сәнин

саглыгына! — Әлиндә тутдуғу гәдәһдәки ара-гы иди, һеч көзүнү дә гырпмады.

Сәлим Сүрәјя исә ичәндән сонра үз-көзүнү елә турушдуруды ки, елә бил буңдан сонра бир дә һеч вахт дилина көнјак вурмас вә бу дәфә дә үз-көзүнү еләчә турушдууб әлиндәки бош гәдәһи мизин үстүнә гојду вә йәнә дә әли, илә оркестрә ишәрә елады; оркестр о саат шәирин чох сәвдји «Ханчобаны» рагсини чалды, клар-нет микрофонун габагына кәлди, зылдән бир соло бәшләды, шәир јериндән галхды, голла-рыны кениш ачыб ојнаја-ојнаја Әлипашанын габагына кәлди вә бу замән Әлипашанын јатса дә јухусуна кирмәчәк бир һадисә бәш вә-ди: Әлипаша ајага галхды, голларыны ачды вә икиси дә ојнаја-ојнаја мизин архасындан чы-гыб ресторанын рагс мейдәнчасына кәлдиләр.

Әлипаша ахырынкы дәфә һачан ојнамышды? Јадына кәлирди вә әслиндә, һеч јадына кә-тирмәк дә истәмдири, өз ојуну өзүнә ләззәт еләјирди, оркестрин чалдыгы мусиги, шәир Сәлим Сүрәјянын бәләчә үрәклә, һопһаныб дүш-дүшә ојнамағы вә үмумијәтлә бу «Сағ-ламлыг» ресторанында Сәлим Сүрәјянын бә-ләчә һөрмәтли олмағы Әлипашаја ләззәт елә-јирди, бир јердә охуадуғлары, о узат вә о кә-зәр тәләблик чағларында сәһрәдән-ахшамачан бир јердә олдуғлары Мәлижин инди док-торлуғ диссертәсијасы мудағиә етмәји, Мәли-жин мәчлисинә бу чүр һөрмәтли адамларын јы-ғылмағы Әлипашаја ләззәт еләјирди вә Әлипа-ша «Сағламлыг» ресторанынын о рагс мейдән-часында һисс етдји һәмин ләззәтлә дә ојна-јырды.

Зейнәб чохдән чыхыб кетмәли иди, амма һеч чүрә өзүнү вадар еләјиб кәдә билмирди вә Әлипашанын о чүрә саглыг дөмәји, инди дә ортаја дүшүб шәир Сәлим Сүрәјя илә бу чүрә ојнамағы Мүрсәлә дә о гәдәр тә'сир етмишди ки, арвадына бир сөз демирди; елә ки, клар-нет зылдән бәмә дүшдү, елә бил Зейнәб инди дә үрәјиндә нәсә бир нискил сыйзылды, сонра сәһәрдән бәри әлиндә тутдуғу долу зәнбили (ја'ни «Сағламлыг» ресторанынын буфетиндә долмуш зәнбили) адәти үзәр бир нәчә дәфә тәрәптәди, елә бил ки, чәкисини јохлајырды вә һеч Мүрсәлин узунә дә бахмәји буфетдән араланды, ресторанын ортасында рагс еләјән адамларын арасындан, о чүмләндән Әлипаша илә шәир Сәлим Сүрәјянын јанындан өтүб кетди вә Әлипаша Зейнәб һеч көрмәди дә.

Сәлим Сүрәјя ојнаја-ојнаја шалварынын чи-биндә бир дәнә гырмызы онлуг чыхартды вә ојнаја-ојнаја дә јахынлашыб о гырмызы он-луғу кларнет чаланын һәмин онлуг кими гыр-мызы пәнчәјинин чибинә басды вә доғрусу, о дәм Әлипаша дә истәди ки, чибиндән бир

дәнә онлуг, һеч олмаса бир дәнә көј бешлик чыхарыб чалгычыларә версин, амма чыхартды, рәнкли телевизор јадына дүшдү, сонра нә-чә олдуся, бирдән-бирә јәнә дә күчәдә саки боју акылмиш ағачларын дибиндәки о кәвдәрт торпаг парчаларыны хатырлады, Әлипашаја елә кәлди ки, һәмир-чүпүрү нәм чәкмиш һә-мин отагын пәнчәрәләрини јәнә дә бағлама истәјирди вә елә бил о пәнчәрәләрини бағлан-мамасы, ачыг галмасы үчүн дә Әлипаша оја-на артыг бир һәвсәлә, һатта артыг бир шөвгәлә дәнә бәшләды, Сәлим Сүрәјянын гырмызы онлугундан сонра кларнет хүсуси оларәг чүшә кәлди, шәир о кларнетин сүрәтиндән керә галмаг истәмәди, пырым-пырым төр тәкә-тәкә ресторанын мейдәнчасы јоғу дөврә вур-ду, Әлипаша дә шәирдән керә галмады, ојнаја-ојнаја шәирин әрдәнчә мейдән боју дөврә вур-ду вә бирдән гышгыра-гышгыра:

— Саглыг вар!—деди.

Сәлим Сүрәјя әлини јухары галдырды, клар-нет о саат сусду, оркестр дә сәсини кәсди вә шәирлә Әлипаша ресторандә отурумшә адам-ларын разылыг билдирән хумар бахышлары алтындә тејшүјә-тејшүјә өз јерләринә гәјитдә-ләр, Әлипаша долу гәдәһини јухары галдыр-ды, тејшүјә-тејшүјә дә бәркәдән:

— Әзиз достлар!..—деди вә нәфәсини дәр-ди.—Әзиз достлар!.. — Әлипаша јәнә нәфәси-нин дәрди.— Әзиз достлар! Мусигинин шәрә-финә! — Вә Әлипаша бу күн бу мәчлисдә отурумшә адамларын һәмисына вә үмумијәт-лә, јер үзүндәки бүтүн инсанларә хошбәхәтлик әрузлады, арду елады ки, һәмнын евиндән һәмишә мусиги сәдалары кәлсин, һәмнә һәмиз-сә шадлыг ичиндә олсун; мәчлисин иштирак-чылары Әлипашанын дедики саглыга ичдиләр, Әлипаша өзү дә гәдәһиндәки арагы ичди, јер-индә отурду вә бир-бир бу мәчлисин адамла-рына бахды.

Әлипаша бу адамларын бә'зиси илә таныш иди (нәшријатә кәлиб-кәдирдиләр, китабла-ры чыхырды), бә'зисини исә аңач узәгдән-узә-га таныйырды, телевизордә көрүмшдү, әсәрлә-рини охумшду вә Әлипашанын, әлбәтте, бу адамларын һәмисы бирдән-бирә Әлипаша үчүн доғма олмушду, амма бир мәсәлә вар иди... бир мәсәлә вар иди ки, Әлипаша бу адамла-ры, бу һөрмәтли адамларын һеч бириндән, нәчә дөјәрләр... һеч бириндән... Әлипаша о сөзү дәгиг тәпа билмирди, амма һәр һалда бу адамларын һеч бириндән... һеч бириндән өс-ки киши дөјилди, вәлләһ, бәлә иди, һатта бу дәм Әлипашанын нәдәнсә мүдир Әлимухтар мүәллим бир балачә јазыгы дә кәлмәјә бәш-

гарлы чүмө күнүнүн кечәси дә Зейнәб бажар аринин иш јериндән көтјрдјји долу зәнбили бошаддыб јвандакы долаба јыгырды вә һәмнин кәчә Зейнәб ән чох тә'сир едәни о иди ки, бир елә мүддәттә ресторандә Әлипаша ону көрмәди, чыхында хүсуси олараг Әлипашанын бил јанындан өтүд, амма јенә дә Әлипаша ону көрмәди; һеч олмаз көрәди, амма өзүнү көрмәзлјкә вурәјдә—о башга мәсәлә иди.

Зейнәб Зүлјехә илә саламлашды, сонра диг-гәтлә Зүлјехәја бахды вә сәршәтәли бир кәзлә өзү илә Зүлјеханын бәдинин кәзә чарпан үзәвләр арасында бир-бир мүгајсә апарды вә үстүнлүгү өзүнә верди; дүздү, Зүлјеханын да дөшү-башы, инсафән, пис дејилди, амма Зейнәб үстүнлүгү јүз фаиз өзүнә верди, бундан сонра, елә бил ки, бир балача кефи дурулду, сыйнагычы нәзәрләрлә Зүлјеханы бир дә марагла башдан-јағачан сүздү:

— Хейр ола, а гоншү!—соршуду.—Нә әчәб белә гарда-бусатда балкона чыхысан!

Зүлјехә Зейнәбин сәсиндә нәсә тәзә бир чәтәт һисс етди, амма бунун нә олдуғуну фикир-ләшмәк һалында дејилди вә:

— һеч...—дејиб отага кирмәк истәди.

Зейнәб соршуду:

— Әлипаша мүәллим кәлди?

Зүлјехә тәәчүб ичиндә дәјәниб Зейнәбә бахды:

— һардан кәлмәлијиди ки?

— Нәчә һардан? Ресторандан!

— Нә?

Өзүнү һәмишә чидди апаран бу гоншу арва-дын — Зүлјеханын беләчә тәәчүб ичиндә до-нуб галмасы Зейнәби һал һәвәсә көтјрди:

— А-а-а... Әлипаша мүәллим «Сағламлығ» ресторанында бир ојнамаг ојнајыр ки, кәл көр-расән!

ДӨРДҮНЧҮ ФӘСИЛ

Кларнетчалан јенә дә зилә галгыб микро-фонун габагында чән еләјирди вә Сәлим Сүрәјја илә Әлипаша јенә дә ресторанын мејдан-часында кларнетини о ган еләјән сүр'әтиндән жери галмырды, ојнајырды; јаваш-јаваш башга ојнајанлар кәнарә чәкилди, ортада шаир галды, Әлипаша галды вә бир дә сүрмәли көзлә-рини сүзә-сүзә ишвә-наз илә ојнајан кәзәл бир гыз галды; бу гыз үч нәфәр илә бирликдә башга миздә отурмушду, чалгы башлајанда һәмысы галгыб рәгс еләди, сонра о бириләр јорулду, мејданчандан чыхды, амма бу гыз чых-мады, Сәлим Сүрәјја илә Әлипашанын ара-сында ојнамаг башлады.

Әлипаша о кәзәл гызын габагында даһа чидд-чәдлә ојнады, дөшүнү ирәли вериб меј-

данча боју о баш-бу баш кејиб кәлди, сонра о кәзәл гызы мушәјет еләјә-еләјә башыны дик тутуб мејданчандә дөврә вулду.

Мәлик тамам јәдындан чыхартмышды ки, бир мүддәт бундан габаг аз галмышды Әлипа-шанын үрәјини сүндүрсын, бир сләмнәјини-за-дынны да тамам унутмушду, вә һәмәһындакы си-гарети шәстлә түстүлдә-түстүлдә өми әлини да габага узадыб Әлипашанын, Сәлим Сүрәјјанын, о кәзәл гызын ојнамагларына кефлә әл вулурду.

Мәлисин бүтүн иштиракчыларынын кефи көк иди, сабаһ шәнбә иди, һеч ким һеч һәрә тәләсмјрди, мәчлис сәмиа кеширди, тәкчә Әлимухтар мүәллим бәдбин фикирләрин өлиндән јаха гуртара билмирди, хоруз кими дөшүнү ирәли вериб ресторанын мејданчасы боју о баш-бу баш кејән, ојнајә-ојнајә о гызы—кәзләриндән дүнјанын мин бир биллији төкүлән о назлы-гәмзәли гызы мушәјет еләјән редактор Әлипашаја баха-баха фикир-ләширди ки, анадан олдуғу күндән бәхти он-дан, јәни мүдир Әлимухтар мүәллимдән күс-мушду, бүтүн өмрү боју һансы бир ичмәсә, һансы бир мәчлисә кејибсә, һәмишә дә мут-ләг нәсә елә бир һадисә олуб ки, бүтүн ичини иштираблар бүрүјүб, сарсылыб; ким дөјәрди ки, бу редактор Әлипаша бу бойда мәчлисин пүлүнү вермәк имканындајымыш? Ким дөјәрди ки, редактор Әлипашанын белә достлары вар-мыш? Ким дөјәрди ки, редактор Әлипаша белә вәхт бу чүр ојнамамышды, хәјләриндә о назлы-гәмзәли гызы чох көрүмушду, амма өм-рүндә һеч вәхт о назлы-гәмзәли кәзәл гызлә беләчә ојнамамышды вә јахшы билирди ки, һеч вәхт дә ојнамајачаг. Нә исә, дөһшәт иди...

Гыз нәһәјәт ки, күлә-күлә мејданчандан чы-хыб өз мизинә тәрәф кетди вә Әлипаша да шаир Сәлим Сүрәјјанын голундан тутуб:

— Сағлы вар!—деди.

Шаир әлини галдырды, кларнет сәсини кәс-ди, оркестр дә сусду, Әлипаша илә Сәлим Сүрәјја мәчлисә гәјитды вә Әлипаша араг долу гәдәни әлиnä алыб:

— Буну да гәлдјрәк гәдјнларын сағлыгы-на!—деди.

Мәчлисдә чәми ки гәдјн вар иди, бири әдәбијат үзрә профессор иди вә Әлипаша о гәдјни узагдан-узага таныјырды (чох чидди гәдјн иди, диниб-данышмырды вә һәрдән бир мөзәммәт долу нәзәрләрлә ресторанын меј-данчасында ојнајән адамларә бахырды), о би-ри гәдјни исә танымырды; мәчлисин бүтүн кишиләри ајага галхды, һәј-һәјлә гәдјнларын сағлыгына ичди, кәнардакы миздә үч нәфәрлә

бирликдә отурмуш о кәзәл гыз да Әлипашаја өтәри бир нәзәр салды.

Догрудан, нә кәзәл гәјитды бајырын о га-ры...

Сәлим Сүрәјја, дүздү, ајага галхды, гәдјнла-рын сағлыгына ичди вә үмумјјәтлә, шаирин гәдјн хәјлағлары илә арасы саз иди, амма нәчә олдуся, Әлипашанын о сағлыгындан сонра, бирдән-бирә бу јәј рајондан кәлиб института кирәчәк, даһа доғрусу, института кирмәк үчүн Бакыја кәлчәк једдинчи бачысы јадна дүшдү вә шаирин кефи тамам позулду; бу јед-динчи бачы иди (шаир бачыларынын адларына јахшы билмирди вә онлары сәјлә јәднә са-лырды), бундан сонра чәми бири галырды — сәккизинчи бачы, амма Сәлим Сүрәјјада елә бир һисс вар иди ки, инанмырды сәккизин-чи бачы илә чаныны гуртарагағына, шаирә елә кәлјрди ки, о сәккизинчи бачы да Бакыја кәлиб институт һанкәмәсинә башлајандан сонра, атасы тәзәдән сәккиз нәфәр јекәвәр гыз кәтирәчәк ки, булар да тәзә бачыларынды... Бүтүн булар бир тәрәфә, инди о бачылар әрә кетмәјә башлајырды вә онларын һәр биринин тоју шаир бир јени китабынын гонорары һе-сабына баша кәлјрди; јахшы ки, бачылары чох јекәвәр идиләр вә буна көрә дә, сәлбәтин һәтта шаир Сәлим Сүрәјјанын бачыларындан кетмәсинә бахмајараг, әр чох чәтин тапылыр-ды...

Әлипашаја, елә бил, өмрүндә һеч вәхт һисс еләмәјди бир иштаһ кәлимишди, кәјнәјинин һәмишә бағлы олан вә һәмишә дә бојуну сых-нан дүјүмәсини ачмышды, пенчәнинин дә јәхәсы ачыг иди, һәр шәкј өзәл иди, о мусиги дә кә-зәл иди, достлар да кәзәл иди, Әлипашанын һеч вәхт өзүндән кәзләмәјди о сәрбәстлији, дөјиб-күлмәји, бу һөрмәтли мәчлисин аз гала тамадасы олмасы јаг кими үрәјинә јайлырды, амма бүтүн буларла бәрәбәр, јенә дә... нәсә чәтышырды...

Нә чәтышырды?

Мүдир Әлимухтар мүәллим ајага галгыб бир балача сыхыла-сыхыла сағлыг дөмәјә башла-ды, һәмынын Мәлије бөјүк һөрмәтиндән да-нышды, Мәлијин достларынын һөрмәтиндән данышды, Мәлијин ән јахын достларындан бири олан Әлипашанын һеч вәхт ишә кечикмә-мәјиндән, һәмишә сәлигәли олмағындан, һәми-шә өз вәзифәсини јеринә јетјирјиндән, тапшырылан ишин өһдәсиндән кәлмәјиндән ағыз долусу данышды, амма — дүнјанын гәри-бә ишлары вар иди — мүдир Әлимухтар мүәл-лимин бу сөзләри Әлипашаја һеч бир тә'сир етмәди.

Оркестр узагдан-узага о саат көрдү ки, шаир Сәлим Сүрәјја нәсә фикрә кејиб вә оркестр

бурасына дә јахшы билирди ки, шаир фикир-ли вәхтрәндә әрмәни һәваларына гулаг ас-мағы чох хошларыр, буна көрә дә Сәјат Нова-дан чалмага башлады вә Сәлим Сүрәјја дә буну о саат гүмәтләндјрди, оркестрә тәрәф күлүмсәјиб башыны тәрпәтди, јәни ки, чох сағ олун, сонра сәг әлинин ири баш бармағыны галдырыб Әлипашаја кәстәрди, јәни ки, ә'ла-дыр!

Әлипаша да шаирә күлүмсәјиб башыны тәрпәтди, јәни ки, еләдир, ә'ладыр; Әлипаша мусигини бир о гәдәр дә бил-бириндән сөч-мирди, амма инди о саат билди ки, чалынан Сәјат Новады вә Әлипаша әзбәр шөр'ә да бил-мирди, амма инди бирдән-бирә Сәјат Новадын әзәрбәјчана јаздығы шәр'ләриндән биринин һанчасә охууду, ја ешитдији бир мисрасыны хатырлады:

Күл деди булбула: — «Бағыма кәлмә...».

Нә чәтышырды!

Вә бу заман дүнјанын ән гәрибә һадисәләр-индән бири баш верди: Зүлјехә әјиндә гары һәлә әримәмиш јаш шубә, башында үстүнә гар јығылмыш јун шә ичәри кирди вә ичәри кир-рән кимм дә, о бойдә залда, бир о гәдәр ча-маатын ичиндә кәзү о саат Әлипашаны алды.

Асгычы киши дә әсаби һалда әләрини, гол-ларыны ојнада-ојнада Зүлјеханын ардында ресторана кирди:

— Ај бачы, нәчә адамсан сән? Дејирәм сәнә ки, палтојнан олмәз ичәри кирмәк!

Зүлјехә асгычы кишије фикир вермирди, елә бил асгычы дејинмирди, милчәк вызылдыр-ды гулагынын динбиндә; ити адымларла залын ичиндән кәчиб бирбаша Әлипашакилин мәчлис-инә тәрәф кәлди, асгычы киши дә әл-голунун көмәјилә е'тираз едә-едә Зүлјеханын ардын-ча кәлди вә ајдын мәсәләдир ки, ресторанын чамааты кәзүнү дөрд еләјиб тәәчүблә онлара бахды.

Оркестр дәјәнды.

Әлипаша өвәләчә елә билди ки, чох ичиб, чох ојнајыб, чох һәјчән кешириб вә буна көрә дә инди Зүлјехә беләчә көзләринин габагына кәлир, амма бу чәми бир ән чәкди; јох, вал-лағ, Зүлјехә хәјәл-зәд дејилди, Зүлјехә елә һә-гигәтән дә ресторана кәлимишди вә Әлипаша бајагык о гүш јүнкүлүлү илә ајага сыхрады:

— На јахшы олду сән кәлдин! На јахшы олду сән кәлдин!—Әлипаша сүр'әтлә мизин арха-сында чыхыб кәлиб арвадыннын габагында да-јәнды. — һеч билрсән сән нә гиямәт иш көр-мүсән?! Билрсән! На јахшы олду ки, кәл-дин!—Әлипаша һеч чүрә сәкитләшә билмир-ди.—На јахшы! Тез елә! Тез чыхарт шубаны, кәл отур! Кәл!—Вә Әлипаша асгычыны ачыб бир кәлдә дә дөмәјә чачал тапмамыш Зүлјеханын

элини галдырып севинчле мәчлисдәкиләре хә-
бәр вәрди: — Эзиз достлар! Мәним һәҗәт јол-
дашымы! Зүлејха ханымды!

Мәчлисин иштиракчылары бајадан бәри бир
шеј баша дүшмәјиб тәәччүблә каһ бу шубалы,
шаллы гадына, каһ да севиндигиндән аз гала
гуш кими учмаг истәјәт Әлипашаја бахырды вә
елә ки, мәлүм олды, бу гадын Әлипашанын
һәҗәт јолдашыды, елә ки, Әлипаша тәләсик Зү-
лејхананы шубасынын сојуг дүмәләрини ачма-
ға башлады, мәчлис бирдән-бирә чана кәлди,
кишиләрин һәмәсы ајаға галхды, Мәлик:

— Хош кәлмисиз! Хош кәлмисиз! — дејә
Әлипашанын һәҗәт јолдашыны саламлады.
Шаир Сәлим Сүрәјја кәлиб Әлипашанын һә-
җәт јолдашы илә әл тутушды:

— Һәмишә сиз кәләсиниз!—деди.—Бујурун!
Вә мәчлисин башға иштиракчылары да:
— Бујурун!..
— Бујурун!..
— Бујурун!..—дедиләр.

Әлипаша Зүлејхананы јаш шубасыны чыхарт-
ды, гарлы шалыны башындан алды, Сәлим Сү-
рәјја шубаја, шала ишарә едәрәк асгычы ки-
шәја:

— Көтүр апар!—деди вә сифәтиндә бајагкы
һирсдән әсәр-әләмәт галамашы асгычы итәт-
лә күлүмсәја-күлүмсәја шубаны да, шалы да
әһмәличә Әлипашадан алыб апарды.

Профессор гадын бүтүн мәчлис боју (һәр
һалда Әлипаша бу мәчлисдә иштирак етдији
вахтдан бәри) илк дәрәғ ағзыны ачыб Зүлејхаја
мүрачигәтлә:

— Бујурун, кәлиб бура. Мәним јанымда оту-
рун,—деди.

Әлипаша:
— Јох!—деди.—Чох үзәр истәјирәм һәмәниниз-
дан, амма Зүлејха ханым мәним јанымда оту-
рачаг!..

Зүлејха өмрүндә Әлипашаны бу чүр чошгун,
бу чүр һәвәс ичиндә көрмәмишди вә әринин
белә бир чошгунлуғу, һәвәси вә үмумийәтлә,
бүтүн бу мәчлис Зүлејханы елә тутмушды ки,
бураја на үчүн кәлдијини јадындан чыхарт-
мышды, өзүнү тамам итирмишди, һеч на де-
јә билмирди, күлүмсәјирди, амма сојугдан
кәлдији үчүн, ја мәчлис тутдуғу үчүн сифәти
алышыб јанырды.

Шаир Сәлим Сүрәјја мизин үстүндәки гәдә-
һини көтүрүб Әлипаша илә һәҗәт јолдашына
бах-бахә кур сәси илә:

— Мәним бир сөзүм вәр, достлар!—деди.
Әлипаша тәләсик:
— Јох! Јох!—деди.—Сөз өзүмүндүр! Бу сағ-
лығы кәрәк мән өзүм дејим!—Вә шаирин ра-
зылығыны көзләмәдән сағлығыны деди.—

Эзиз достлар! Мән буну сидг-үрәкдән деји-
рәм! Ичирәм буну, ичирәм буну мәним әли-
һини сағлығына! Мәним әлиһәм дүнјанын көзәл
бир әлиһисид! Мән ичирәм буну Зүлејха ха-
нымын сағлығына!

Әлипаша бу сөзләри елә үрәкдән деди ки,
бу сөзләр о гарлы, о сојуг чүмә күнү о «Сағ-
ламлығ» ресторанында елә сәмиһи сөсләнди
ки, һәмәй бир ағыздан:

— Сағ олун!

— Сағ олун!

— Сизим сағлығыныз!

— Һәмишә беләчә хошбәхтлик ичиндә
олун!—дејиб ичди вә һәтта сәһәрән бәри,
демәк олар ки, ички ичмәјән о профессор га-
дын да бу сағлығын шәрәфинә гәдәһиндәки
конјақы ахырачан ичди.

Мүдир Әлимухтар мүәллим дә нәвбәти ге-
дәһини бошлады үстүндән бир дишдәм шә-
раба памидор еди; бајар ки, Зүлејха јаш шуба
илә ичәри кирди вә редактор Әлипаша деди
ки, бу арад онун аравады, Әлимухтар мү-
әллимин үрәји дејүнмәјә башлады, елә бил ки,
бир балачә сикләләнбә һәмишәки бәдбинлијин
инчиндән чыхды, чүнки Әлимухтар мүәллим
әввәлчә белә баша дүшдү вә Зүлејханын ге-
зәбли көзләри дә әввәлчә белә дејирди ки,
индичә әрлә аравадын арасында дава-мәрәкә
башлајачаг; јох, мүдир Әлимухтар мүәллим
күлпәкирән гары дејилди, амма һәр һалда үрә-
јиндә бир мараг баг галдырды, сонра о мараг
јәнә сөндү, үрәјини дејүнмәси кәсди, бәрәң-
лик јәнә кишини әлә алды.

Сәлим Сүрәјја элини галдырды, оркестр
узагдан-узаға шаирин үрәјиндән кечән һисслә-
ри охуду вә «Кәлиһ һавасы» чалмаға башлады;
кларнет микрофонун габагына кечиб «Кәлиһ
һавасы»нын көврәк халларыны елә вурурду
ки, елә бил, бу да Әлипашанын дедији сағлы-
ғын давамә иди.

Әлипаша ајаға галхды, әлләрини галдырыб
Зүлејханын габагында ојаја-ојаја башы илә,
көзләри илә аравадын рәгсә дә'вәт еләмәјә
башлады вә бүтүн мәчлис дә әл чалды, Зүлеј-
ханы әри илә ојамаға чагырды вә Зүлејха ба-
ша дүшдү ки, мутләг дурмалыды, ојамамалыды,
јохса Әлипаша отурмајачаг, баша дүшдү ки,
өмрүндә биринчи дәрәғ бу чүр шөг ичиндә,
һәвәс ичиндә көрдүју Әлипашанын үрәји сына
биләр вә Зүлејха да ајаға галхды, өзү габагда,
Әлипаша да аравадын ардына ојаја-ојаја
ресторанын мејданчасына кетдиләр, мејдан-
чанын ортасында бир-биринә баха-бахә үз-үзә
ојамаға башладылар.

Зүлејха ојаја-ојаја Әлипашаја бахдыҗа,
Әлипашанын көзләринин диһинә чөкүшү о се-
вини көрдүкчә Јаваһ-Јаваһ өзүнә көлдири,
сифәтиндә алышыб јанаш о сүн'и истилик ис-
тилик таби ки һәр әрәртлә өзү олунурду вә
бу һәрәрт Јаваһ-Јаваһ сүзүлүб ичинә долур-
Ау.

Зүлејха:
— Јахшы ојаңырсан...—деди.

Әлипаша:

— Мән!—сорушду.—Мән һеч... Амма сән,
доғрудан, әнтиге ојаңырсанмыш...

— Еһ, гыз вахты јахшы ојаңырдым, инди деј
јадырағамышам...

— Зүлејха...

— Һә?

— Зүлејха...

— Һәди?

— Сәнә гурбан олум!

— А-а-а... Нолуб сәнә?

— Һеч нә... Амма сәнсиз бир күнүм олма-
сың!

— Бәсди. Бахырлар...

— Бәхсинлар дә... Инди өпәчәјәм сәни!
Зүлејха горхду ки, инди Әлипаша доғрудан
да бир белә чамәатын ичиндә оһ өнәр:

— Гајыдаг,—деди.

Әлипаша:

— Јох, ојаңаг,—деди.

Күл деди бүлбүлә: — «Бағыма кәлмә...».

Зүлејха, дүздү, горхду ки, бирдән Әлипаша
оһу бу гәдәр чамәатын ичиндә өнәр, амма о
горхуда нәсә елә бир шеј дә варды ки, адамын
үрәјинә севинч көтирирди.

Күл деди бүлбүлә: — «Бағыма кәлмә...».

— Зүлејха...

— Һәди?

— Бағышла мәнә...

— Һә?

— Дејирәм, бағышла мәнә, Зүлејха...

— Һәјә көрә?

— Һәр шејә көрә... Умумийәтлә, Зүлејха...

Умумийәтлә, бағышла мәнә...

Зүлејха о дәм Әлипашанын көзләриндә бир
јаш ишпәлтисы көрдү вә горхду ки, инди өзү
Әлипашадан бешбәтәр башлајар һөнкр-һөн-
кр ағламаға, амма һәмишәки кими, өзүнү әлә
алды, күлүмсәди вә пычылдады:

— Сәнсиз биз кимә лазымы? Аллаһ Һәмишә
сәнин чанына сағлығ версин, Әлипаша...

Бү дәм бу «Сағламлығ» ресторанында чалы-
нан бу «Кәлиһ һавасы» узун-узун илләр бундан
әввәл икитәглы балача бир евдә тәләбәлик-
дән тәзәчә чыхмышы вә үрәји бөјүк әрзуларла,

бөјүк истәкләрлә долу олан бир оғланла леп
чапан вә көзәл бир гызын тојундан хәбәр вә-
рдири...

О балача икитәглы евдәки о тој күнүнүн
ахыры, һәҗәчәмилары күнлар, әјлар, илләр
бир-бирини әвәз етдикчә, о күнләрин, о әјла-
рын, о илләрин гајыларынын әлиндән чох хәл-
вәтләрә, чох дәринләрә дүшүб галмышды, ам-
ма кирәк бағламашыды вә инди Зүлејха илә
Әлипаша бир-бирини көзүнүн ичинә бахдыҗа,
елә бил, о бахышлар кәдиб о дәринләрә
чатырды, о хәлвәтләри ашкар едирди...

Зүлејха деди:

— Ушлар евдә никаран галачаг...

— Гој кәдим онлары да кәтирим бурал

— Јох, јох, Әлипаша, лазым дејил.

— Нијә?

— Сојугду, гој отурсунлар евдә.

— Јахшы пәлтәрләри јохду, она көрә?

— Јох, Әлипаша, валлаһ јох. Нијә јохду пәл-
тәрләри? Сојугду, она көрә.

— Сән нәчә дејирсән, елә олсун...

Зүлејха ачыг-ашкар тәшәккүр долу көзләри
илә әрине бәхди.

Әлипашанын үрәји сөзлә долу иди, Әлипаша
Зүлејхаја чох сөз демәк истәјирди, амма бир
дә бахыб көрдү ки, профессор гадын да кәлиб
гошулуб онларә, көк әндамыны сындыра-сын-
дыра онларын габагында ојаңыр, сонра Сәлим
Сүрәјја да кәлиб онларә гошулды, сонра Мә-
лик јүксәк вәзифәсини јадындан чыхартды, кә-
либ онларә гошулды, сонра мәчлисин бүтүн
үзвәлри бир-бир кәлиб онларә гошулды, үстү
јарымчыг шүшәләрә, јејилиб бошалмышы бош-
габларла долу о узун мизин архасында тақча
мүдир Әлимухтар мүәллим отурумшуду, көзлә-
рини ресторанын мејданчасында ојаңанларә
зилләјиб дәрин гулгаллар вүра-вүра, түстүнү
бүтүн чиярине чәкә-чәкә сигарет сүмүрүрүдү.

Һәмә рәгси баша вүрүб мизин архасына ке-
чәндә Сәлим Сүрәјја Зүлејха ханым үчүн тә-
миз чәнкәл-бычаг, тамиз бошгабар кәтирди,
бирчә дегигәнин ичиндә исти кабаб, тигыгыр-
мырчә гызардылмышы вә ичи ләванки илә дол-
мушлуғу чолпа кәтирди вә Әлипаша о тамиз
чәнкәл-бычаға фикир вермәдән өз чәнкәли
илә, өз бычағы илә Зүлејхаја гуллуғ едә-едә
јавашдан сорушурду:

— Ону таныјырсан?

— Јох. Кимди ки?

— Телевизорда көрмәмисән?

— Һә... Һә... — Бу адмлар бир-бир Зүлејха-

нын јадына дүшүрдү, онлары телевизорда көр-
мүшдү, әввәләр бош вахты оlanda бир-ици
јазыларыны охумушду.

— Зүлејха...

— һә?
— Зүлејха, бу мәчлисин пулуну мән верәчә-
јәм е...

Зүлејха ғызармыш тојуг дөшүнә батырдығы
чәнкәли бир ән өлиндә сахлады, сонра Әлипа-
шаја бахды, сонра бир-бир мәчлисдә отурмуш
адамлара бахды вә бир сөз демәди.

Күл деди бүлбүлә: — «Бағыма кәлмә...».

Әлипаша ағзыны лап Зүлејханын гулағына
јахынлашдырыб:

— О ғызы көрүрсән?—сорушду.

— Нансы ғызы!

— Оде, о столда отуруб, үч нәфәрлә бир
јердә...

— һә, көрдүм...—Зүлејха пычылдады.

— Бајаг о ғызнан ойнајырдым.

— А-а-а...—Зүлејха марагла о ғызә—сон
дөблә кејинмиш о көзәл ғызә бахды, сонра је-
нә Әлипашаја бахды вә күлә-күлә әлә һәмнин
пычылты илә:—«Догрудан!»—сорушду.

— һә!...—Әлипаша да күлдү вә Әлипашаја
о да чох ләзәт еләди ки, о көзәл ғызлә ойна-
мағы Зүлејхаја бу чүр марағлы, бу чүр хош
калди, һатта елә бил Зүлејха инди онунла, ја-
ни Әлипаша илә фәхр едирди...

О көзәл ғыз да дејсән баша дүшдү ки, сөһ-
бат ондан кедир вә Зүлејха бу бојда мөсафәд-
ән көрмәсә дә һисс етди ки, о көзәл ғызын
гулаглары ғызарыр.

О ғыз бир даһа Әлипашаја тәрәф бахмады.
Зүлејханын сачлары Әлипашанын алнына,
кичкаһына, јанағына дәјирди вә Зүлејханын о
хурмајы сачларынын јүнкуллүјүнү, о тохуну-
шун хәфилијини Әлипаша елә бил тәкчә ал-
нында, тәкчә кичкаһында, сифетиндә һисс ет-
мирди, о сачларын зәрифлијини бүтүн бәдәни
илә дујурду, о зәрифлик инди ганына јајыл-
мышды, бүтүн бәдәниндән ахырды.

Зүлејханын о хурмајы сачларынын хүсуси
әтри вар иди вә елә бил ки, о әтир чох-чох
кечмишләрдән кәлиб чыхды, елә бил ки, уну-
дулмушду, јәддән чыхмышды, бир-бирини
әвәз едән о күнләрин, о ајларын, о илләрин
архасында галмышды вә Әлипаша о әтри јәл-
ныз инди таныды; нечә олмушду, ахы нечә ол-
мушду ки, о хурмајы сачларын әтри, бах, бу
әтри беләчә јәддән чыхмышды вә көрәсән, ин-
ди Зүлејханын өзүнүн хәбәри вар сачларынын
бу әтриндән?

Профессор гадын ајага галхды:

— Бу дәфә сөз мәнимдир!—деди.

Амма профессор гадын сағлығы демөмиш-
дән әвәлә Әлипаша јенә дилләнди:

— Зүлејха...

— һә.

— Зүлејха, бу мәчлисин пулуну мән верәчә-
јәм е...

Зүлејха:

— Јахшы еләјәчәксән!...—деди.

БЕШИНЧИ ФӘСИЛ

һесаб 803 мәнәт еләди.

Әлипаша буфетдән бахан Мүрсәлин бәрәл-
миш көзләринин габағында хөрәкәпәјәна дүз
800 мәнәт пул сайды, сонра Зүлејхаја бахды.

Зүлејха редикүлүнү ачыб онлуг чыхартды вә
хөрәкәпәјәна верди.

Хөрәкәпәјәна пулун артығыны гәјтармаг
үчүн чибләрини гурдаләјәнда Зүлејха:

— Артыгы ләзим дејил!...—деди.

Әлипаша һамы илә, һатта о профессор гад-
ын илә дә гунаглашыб-өпүшүб Зүлејха илә
бирликдә «Сағламлыг» ресторанындан чыхмаг
истәјәндә мүдир Әлимухтар мүәллим онлара
јахынлашыб:

— Бүтүн өмрүм боју...—деди.—Бүтүн өм-
рүм бүтүн...—Амма додагы гачды, гәһәрләнди
вә сөзләринин далыны дејә билмәди.

Ичәридә исә, буфетдә јазыг Мүрсәлин көз-
ләри еләчә бәрәлә галмышды.

Кларнетчалан, шаир Сәлим Сүрәјадан сон-
ра, бир аз динчәлирди, оркестр исә аста-аста
«Јар бизә гонаг кәләчәк...» һавасыны чалырды.

АЛТЫНЧЫ ВӘ АХЫРЫНЧЫ ФӘСИЛ

Ајагларынын алтындакы гары хырчылдада-
хырчылдада, топуғачан гара бата-бата тамам
бомбош, тамам сакиг бир күчә илә кедирди-
ләр; автомат телефонла евә зәнк еләјиб ғыз-
лара демийдиләр ки, никаран галмысылар,
бир аз һавада кәзиб кәләчәкләр.

Күл деди бүлбүлә: — «Бағыма кәлмә...».

— Јаман күлдән, бүлбүлдән дејирсән ә!..

— Сојуг дејил сәнә?

— Бу шубаја нә сојуг? Сәнә сојуг олар, пал-
тон назикди.

— Мәнә сојуг дејил.

— Кефлисән дә, она көрә...

— Мән?—тәәччүблә сорушду вә күлдү.

— һә, әлбәттә, сән!...—Зүлејха да күлдү.

— Билирсән, бизим мүдир дә ордајды е, ја-
дымдан чыхды сәнә кестәрим...

— Нејнирәм ону көрүб?..

— Амма, вәллаһ, Сәлим Сүрәјә јахшы адам-
ды.

— Ахтарсән дүнјәдә елә һамы јахшы адам-
ды...

— Мүрсәл дә?

— Мән нә билим е...

— Бәс сән нә билирсән?

— Ону билирәм ки, дүнјанын ән јахшы ада-
мы сәнсән!

— А-а-а...—Әлипаша ајаг сахлады. — Догру
дејирсән?

— Мәним јалан данышмағымы көрмүсән?

— Јох... Чох сағ ол, Зүлејха...

— Нә?

— һеч...

— Нә олуб е, сәнә?

— һеч нә... Анчаг... Анчаг билирсән... һеч...

Зүлејханын да нәдәнсә көзләри долмушду
вә кечәнин гаранлығында сифәти көрүмәсә
дә, Әлипашаја бахыб күлүмсәди.

Сонра Зүлејха өзүнү әлә алды—ушаг дејил-
диләр ки.

Зүлејха өзүнү әлә алды вә деди:

— Сәнә көрәк тәзә палто ала!

Кечә јарыдан кечмишди.

...Сонра јаваш-јаваш сөнәр ачылачағды...

Һәр тәрәфи бүрүмүш о агаппаг гар көрүн-
мәјә башлајачағды...

12 АПРЕЛ КОСМОНАВТИКА КҮНҮДҮР

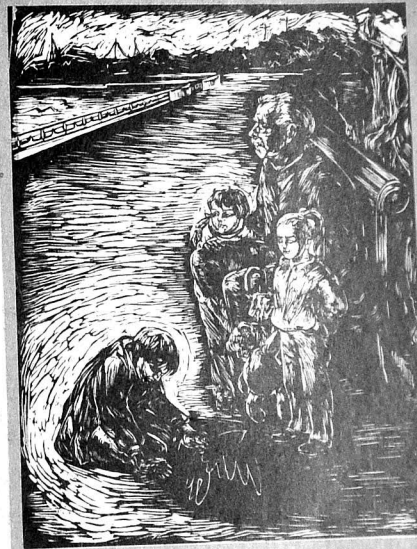
Мөһәмәд РӘШИД.

СӘН ОЛДУН

Јури Гагаринә

Тарихдә силинмәз бир изин галды,
Илк дәфә космоса учан сән олдун.
Јерләрин севинки көјә умалды,
Зүлмәтләрә ишыг сачан сән олдун.

Доландын дүнјанын һагг сәси кими,
Зәканын умалыг бәрағы олдун.
Анамыз торпағын елчиси кими
Улу көјләрин илк гонағы олдун.

Вафа Чәфарова,
Истирабат.